

BOÉR Hunor*
BIRÓ Rózsa**

A Háromszéki Tanalap és a Székely Nemzeti Múzeum

(Kivonat)

A Háromszéki Tanalap az egyetlen olyan vagyontömeg, melyet utódállam a két világháború között kisebbségi magyar közösségnek visszaszolgáltatótt. Román–magyar államközi tárgyalásokat követően a GOZSDU Alapítvány egyik ellentételezéseként 1937-ben a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum kezelésébe kerül. A Múzeumot korai éveitől segítézték a Tanalap egyik részalapjából, most rövid ideig számottevőbb rendszeres jövedelmet biztosít neki. Mikor az ingatlanokat használó minisztériumok fizetik azok bérét, kisebbségi magyar oktatási-nevelési intézményeket is támogatnak, illetve tanulmányi segítéket nyújtanak belőle, utóljára 1949-ben. A Tanalapot 1951-ben államosítják, a GOZSDU Alapítvány javait 1952-ben, de ügyük mindmáig lezáratlan román–magyar kérdés.

A történet

A Háromszéki Tanalap (Háromszék-vármegyei Tanalap, Háromszéki Székely Tanalap) eredetére nézve volt székely határőrségi közösségi vagyon, az ún. Csíki Magánjavak testvére.¹ Kiemelt jelentősége, hogy az egyetlen olyan vagyontömeg, melyet utódállam a két világháború között kisebbségi magyar közösségnek visszaszolgáltatótt – a másik kivétel, a nagyszebeni Teréz árvaház bizonyos ingatlanai római katolikus egyházi tulajdonként inkább csak *magyar érdekeltségűek* voltak. Az előzmények: az 1867-es Kiegyezés után azokat az ingat-

lanokat, amelyeket a kézdívásárhelyi központú egykori 2. székely határőr gyalogezred és a sepsiszentgyörgyi központú székely huszárezred a helyi közösségek áldozatából Háromszék területén szervezett, illetve építéttet, a korona visszaadja ezeknek a közösségeknek. A visszaadás nagyrészt közvetett: az 1869–71-ben létrehozott részalapokból 1904-ben egyesítétt Tanalap rendeltetése szerint oktatási-nevelési intézményeket támogat, tanulmányi ösztöndíjakat nyújt, stb. Mindez lényegében egészen államosításáig érvényes, akkor is, ha hosszabb időszakokban idegen célokra használja mind a román, mind pedig a magyar állam. A Székely Nemzeti Múzeumot mindenestre már fennállásának korai éveiben segítézik az egyik részalapból, az 1904-es alapítólevélben pedig tétélesen megjelenik támogatása. Az 1936–37-es román–magyar rendezést követően a Tanalap a Múzeum kezelésébe kerül, ingatlanait nagyrészt román minisztériumok veszik bérbe. A 2. bécsi döntés után a jogutód magyar állam nem fizeti a bért, 1945-ben viszont a román állam, bár ugyancsak nem siet bérleti díjat fizetni az épületek használatáért, elismeri a Tanalap második világháború előtt kialakult jogi helyzetét. Változást a kommunista államosítás hoz, ekkor 1949-es minisztertanácsi rendelet alapján a Tanalapot is feloszlatják. Az ingatlanokat 1951-ben veszik át a helyi néptanácsok, de van épület, amelynek sorsa még 1954-ben sem tisztázott. Párhuzamosan Magyarországon is államosítják 1952-ben a GOZSDU Alapítvány budapesti, illetve magyarországi pénzüzetekben található javait, melyeknek a Tanalap egyik ellentételezését képezte az 1936–37-es rendezéskor.² Mivel a GOZSDU-alapítványi szóbanforgó vagyonrészre jelenleg is fennáll román igény, az ügy ma sem tekinthető lezártnak. Nézzük a történet részleteit.

Múzeum és Tanalap

A Múzeum és a tanalapi javak közötti első kapcsolat 1876. nyári. Az alig egyéves, ekkor még imecsfalvi múzeumért Kézdívásárhely és Sepsiszentgyörgy vetélkedik. Előbbi az esélyesebb, ám júl. 4-én a városi tanácsgyűlésen tisztázódik, hogy indítványuknak nem volt fedezete,

* Sf. Gheorghe, N. IORGA 12, Bl. 22C/2, RO-520089

** Sf. Gheorghe, J. Z. BEM 2, Bl. 3B/8, RO-520023

a múzeumi célra általuk felajánlott „ezeresi (ezredesi) lak” nem a város, hanem az 1871-ben létrejött ún. „Ipartanalap” tulajdona. Következő évben Háromszék vármegye szavaz meg 500 forint fizetést 1877. dec. 5-i közgyűlésén a megyének felajánlott múzeum öréne. Az összeget a vármegyei „Tanalapból” biztosítanák. Amikor 1904-ben egyesítik a két említett, az ún. vármegyei, ill. az ún. ipartanalapot, az *Alapítólevélben* [1] megfogalmazott cél: közművelődés és a Háromszék vármegyei tanuló növendékek tudományos és ipari kiképzésének előmozdítása. A Múzeum támogatására az intézményeknek szántak közötti második legnagyobb évi segélyösszeg van előírva: 1400 Korona. A már egyesített „Háromszék vármegyei Tanalap” további történetének legteljesebb összegezését KERESZTES Károly adja, 1944-ben [10]. A viszontagságok az első impériumváltással kezdődnek. Mivel a készpénzvagyont hadikölcsönbe fektették, és így értékét veszítette, ekkor már csak néhány sepsiszentgyörgyi és kézdívárshelyi ingatlan képezi a Tanalap vagyonát.³ 1923-ban, alapszabályellenesen, ezek jövedelmét is román nyelvű állami iskolák építésére téríti el egy megyei szabályrendelet. 1928-ban újra választott (magyar) vezetőség kerül a megye élére, és ez az 1923-as rendeletet 1931-ben hatályon kívül helyezi. Erre a (román megyefőnök) prefektus feloszlítja a megyei tanácsot, és kieszközöl egy királyi rendeletet, mely a Tanalap vagyonát a bukaresti ún. Casa Școalelor tulajdonába juttatja.⁴ Az intézkedést megfellebbezik, de fordulatot csak a GOZSDU Alapítvány ügyének előtérbe kerülése hoz.

GOZSDU Manó alapítványa

Emanuil GOJDU (1802–1870) macedo-román származású ügyvéd, üzletember, politikus volt. Végrendeletében jelentős alapítványt tett az akkori Magyarország görögkeleti román kisebbségének kulturális támogatására. A vagyontömeg kezelését 1871-ben veszi át a végrendelet kérte képviselő, és az 1918-as impériumváltásig ötezereken felüli tanulmányi ösztöndíjat és kiegészítő támogatást oszt ki, többek között olyan későbbi személyiségeknek, mint Victor BABEȘ, Octavian GOGA, Traian VUIA, Petru GROZA. A trianoni

békeszerződés alapítványokra vonatkozó 247. cikkelyének értelmében az alapítvány vagyonának 90%-a romániai tulajdonba kellene, hogy kerüljön (a volt magyarországi görögkeleti vallású román népesség román állampolgárrá lett hányada). A magyar államnak ez nem érdeke, és a magyar diplomáciai erőfeszítések arra irányulnak, hogy csak az ingó vagyont adják át, a csonkaország területén maradt ingatlant ne. Mivel a megnagyobbodott Románia területén a román állam időközben magyar közösségi vagyonok hatalmas tömegét sajátítja ki, a magyar állam megkísérelti a GOZSDU-alapítványi javak kiszolgáltatását re-kompenzációs feltételekhez kötni, lényegében általános alapítványi kérdések körébe utalni vissza a kiemelt ügyet, és a vonatkozó román–magyar tárgyalások során kezdettől fogva (1924) erre, illetve ezt szolgáló időnyerésre játszik. 1930-ban kerül sor arra a párizsi, kormányközi megállapodásra, amely felveti a hágai bírósághoz fordulás lehetőségét, és ezzel felgyorsítja a rendezési folyamatot. 1931. decemberben, majd 1932. márciusban PATAKY Tibor magyar miniszteri tanácsos⁵ Ion LĂPE-DATU román delegációelnökkel tárgyal. A benyújtott magyar ellenkövetelés 1,05 millió pengőnyi (30 millió lej) romániai magyar közösségi vagyon visszaszolgáltatása jogos tulajdonosának, 2,2 millió pengő GOZSDU-alapítványi vagyon kiadása ellenében. 1933. májusi újabb tárgyalást követően 1934. május 12-én a román fél egy kisebb, 595 ezer pengőnyi ellentételezést ajánl, amelyet a magyar fél is elfogad.

A rendezés

A végleges megegyezést 1937. okt. 27-én írják alá, Bukarestben, és 1940-ben a magyar országgyűlés be is cikkelyezi.⁶ A megegyezésben ugyan nem szerepel, de egyértelmű, hogy megkötését egy bizonyos ütemezéshez kötötték. A GOZSDU-javak kiszolgáltatása, mint említettük, a trianoni feltételek része volt, tehát a magyar fél nem kérhette ellentételezését *jogilag kapcsolt* ügyként. Nem is tette. Az ellentételezés ún. „*politikai junktim*”, csatolt áru volt. Ennek megfelelően, a román fél tett először kialakított engedményeket. 1936. novemberben külügyminisztériumi véleményezés alapján a román mi-

nisztertanács rendeleti úton jóváhagyja, hogy bizonyos vitatott (lefoglalt) nagyszebeni ingatlanokat visszaírjanak a gyulafehérvári püspökség kezelté. Teréz árvaházra (Orfelinatul Terezia; az érintett ingatlanok becserétké 35 000 pengő, vagyis 1 millió lej), illetve hogy a kolozsvári Vöröskereszt ingatlanait (Sanatoriul Elisabeta Maria; 350 000 pengő, vagyis 10 millió lej) az egészségügyi és szociális minisztérium átadja a GOZSDU Alapítványnak, amennyiben az megvásárolja. Ugyanakkor meghatalmazza a nemzetnevelésügyi minisztériumot, hogy a 210 ezer pengőre (6 millió lej) becsült „Háromszéki Székely Tanalap” (Fondul de Învățământ Secuiesc din Trei Scaune”) vagyonát a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum gondnokságába adja [5]. 1937. februárban, 1935. nyári hivatkozásokig visszamenő indoklással, a Tanalap valóban a Múzeum kezelésébe kerül. Ezt követi az 1937. őszi, kizárólag a budapesti GOZSDU-javakra vonatkozó egyezmény. Végül 1940-ben, a 2. bécsi döntés előtt a nagyszebeni központú GOZSDU Alapítvány 180 ezer pengőért (közel 5 143 000 lej) megvásárolja a kolozsvári Vöröskereszt ingatlanait (tkp. ezek törvényes átvételét fogadja el a megfelelő budapesti ingó vagyona ellenében). Most, hogy a román fél teljesített minden feltételt, a budapesti vagyon kiadása következne. Ekkor azonban a 2. bécsi döntés ismét átrajzolja a feltételeket.

Függőben maradt rendezés

1940 őszi Nagyszeben Dél-Erdélyben marad a Teréz árvaházzal, de Kolozsvár visszakérül magyar főhatalom alá, és Budapest vissza szeretné vásárolni az ottani ingatlanokat (a nagyszebeni GOZSDU-alapítványi központ viszont nem adja). Az ugyancsak visszakérült Sepsiszentgyörgyön szintén mellékesnek tűnik már az országos vezetés szemében, alapítványi vagy más (pl. állami) tulajdonként-e magyar az érintett vagyon. A háttérben pedig maga a trianoni alapú kiindulópont rajzolódik át: Magyarországnak újra többszázszázalékos görögkeleti román kisebbsége van, tehát a GOZSDU-javakból való 90%-os romániai részesülés akkor is számottevően módosulna, ha a javak átadását az új európai hatalmi viszonyok

közepette még komolyan vennék. 1944-ben román hadüzenet érvényteleníti a korábbi kétoldalú egyezményeket, a trianonihoz visszanyúló párizsi béke után pár évvel pedig már a „szocialista tábor” egészen más logikájú belső szabályai lépnek érvénybe. Bár a leromlott, majd a budapesti harcok során megrongált épületek renoválására már 1946-ban az Alapítvány zárolt vagyonához nyúl a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, csak az 1947. januárban városrendezési szempontok kérte kisajátítási igény kapcsán kerül ismét a figyelem előterébe a budapesti ingatlanok jogi helyzetének tisztázatlansága. Júliusban egy román kollégium itteni felállításának kezdeményezését mind budapesti magyar (VKM), mind pedig nagyszebeni román részről elutasítják. 1948–49-ben az ingatlanokat átmenetileg a Magyarországi Románok Kultúrszövetsége, illetve a „N. BÁLCESCU” román kollégium használja. Az 1952-es államosítást követően egyetlen ingatlan kerül vissza, 1992-es kárpótlásként román közösségi tulajdonba: a Magyarországi Román Ortodox Egyház Vikáriátusába.

A sepsiszentgyörgyi ellentételezés

A párhuzamos történet önmagában is izgalmas. Különlegessége: a román fél annyira fontosnak tekinti az ügyet, hogy egyoldalúan is tartja magát a rendezéshez, a harmadik főhatalomváltást követően is. Ami a magyar felet illeti, az már az 1934-es tárgyalásokkor bevonja a rendezésbe a romániai magyar kisebbség képviselőit [2]. MOLNÁR Dénes márciusi véleményezéséből ragadhatjuk ki, mit tartottak fontosnak leszögezni: a Háromszéki Tanalap *sohasem volt állami tulajdon*. KERESZTES Károlyék emlékiratai [3–4] (az 1927-ben BARTÓKot Sepsiszentgyörgyön koncertezett ügyvéd az Országos Magyar Párt megyei titkára és egyben a Múzeum igazgatóválasztmányának alelnöke) ezt követően megkísérelték az 1918 előtti jogi helyzetnek megfelelő rendezés elérését. Mivel a *restitutio in integrum*, a vármegyei kezelésbe való visszakérés az utolsó negyedszázad tapasztalatai alapján semmilyen garanciát nem jelent a magyar közösségi célú használatra, ehelyett a Tanalap egy saját kezelő testületének felállítását kérik, az utolsó demokra-

tikus legitimitású megyei tanács tagjaiból. Ezt a román állam nem fogadja el, hiszen ezzel lényegében a magyar párti helyi politikusok kezébe juttatná a Tanalapot. A megoldás így lesz a román szakmai körökben is komoly presztízsű tudományos és közművelődési intézmény Székely Nemzeti Múzeum bevonása. Ezt KERESZTESék annyiban támogatják, amennyiben a Tanalap a Múzeum *tulajdonába* kerül, mert féltik az állammal elfogadható modus vivendit kiépített intézményüket az ingatlanok jövedelmezővé tételével járó konfliktusoktól. A rendezés során ezt sem érik el, a Múzeum csak vagyonkezelője lesz a „Háromszéki Tanalaphoz” (Fondul de Învăţământ Trei-Scaune), de a vonatkozó 1937. februári miniszteri rendelet [6] vállalható feltételeket rögzít. Az állam kötelezi magát az általa használt ingatlanok szerződéses bérbevételére, és 1937. áprilisi kezdettel a bérbevétel meg is történik [7]. A teljes évi bérösszeg 330 000 lej (mintegy 11 000 pengő), a bérlő vállalja a karbantartást, az ingatlanok utáni adót viszont a vagyonkezelő fizeti.

Háromszéki Tanalap, 1937–1944⁷

A Múzeum vezetősége felelősen intézi a ráhárultakat. Első lépésként 1937. május 13-i döntést követően alaprajzot készíttetnek az épületekről, költségét a Múzeum pénztára előlegezi. Decemberre tisztázódnak a minisztériumokkal kötött szerződések részletei. A bérek adómentesítése nem sikerül,⁸ viszont 1938. februárban KERESZTES átveszi az épületeket, márc. 29-én CS. BOGÁTS Dénes lesz a pénztáros.⁹ Szerencséjük is van, Kézdivásárhelyen máj. 1-jén a csendőrség kezdeményezi épületük bérbevételét. Tűzbiztosítást kötnek. Kíriák a segélyekre a pályázatot, részletes feltételekkel, és közzéteszik az összes háromszéki lapokban, a *Brassói Lapokban* és a kolozsvári *Keleti Újságban*.¹⁰ HERAPEI Sepsiszentgyörgyre költözésével, múzeumigazgatói jelentéseivel a következő évek a legdokumentáltabbak. 1939-es jelentésében a tanalapi épületek ekkori állapotát tárgyalja, közli a zárószámadást, részletezi a kiosztott segélyeket. 1940–41-es jelentésében a jogi helyzetet elemzi, az őszi impériumváltáshoz kapcsolódó károkat részletezi, ismerteti a Tan-

alap átvételét a magyarországi alapítványok sorába, emlékiratot fogalmaz meg a rendezés érdekében, ismerteti a megtörtént vagy elmaradt intézkedéseket, közli az 1940/41. és 1941. (háromnegyed) évi zárószámadást [8–9].

1938-ban és 1939-ben összesen 200-200 000 lej segélyt osztottak ki.¹¹ Ami a Múzeumot illeti, 1939-ben 98 000 lej tanalapi támogatást élvez, 1940-ben 70 000 lejnnyit. 1941-ben 2333,34 (az előző évi lej-összegnek megfelelő) pengőt, de mint HERAPEI panasolja, a Tanalap helyzetének és ingatlanai jövedelmezővé tételének tisztázása nem történt meg, és a további jelentésekben már nem is szerepelnek a tanalapi ügyek. Csak az 1944-re szóló munkatervben foglalkozik újra a kérdéssel: nem lehetnek megelégedve. A szükséges ügyintézés gyakori Budapestre és Kézdivásárhelyre való utazgatást, a megszervezéssel, szerződésekkel, épületkarbantartással kapcsolatos munkát kér, illetve megfelelő gazdasági ügykezelési ismereteket (pl. a sepsiszentgyörgyi és kézdivásárhelyi napi kézműipari és anyagáruk teljes ismeretét). Ezt az amúgyis elégtelen számú múzeumi tisztviselő egyszerűen nem tudja ellátni. Párhuzamosan a háromszéki alispáni hivatal bekéri KERESZTES-től a Tanalap adatait, ezt az ügyvezető-alelnök 1944. februárban válaszolja meg, történetileg is összegezve a kérdéskört. A harmadik impériumváltásig már nem következik be előmozdulás, mindössze HERAPEI-nek küldik vissza jóakarói a tanalapi épületek alaprajzait egy a VKM-ban hányódó iratcsomóból.

Háromszéki Tanalap, 1945–1947

A harmadik impériumváltás után LŐRINCZ Albert jogász, a Múzeum jogi helyzetét is rendező igazgató teszi meg tanalapi ügyben is a szükséges lépéseket, 1945 tavaszán.¹² A történet folytatása a Múzeum vezetőségi gyűléseinek jegyzőkönyveiből követhető.¹³ LŐRINCZ szeptemberben kimondja: a 2. Bécsi döntés (1940. aug. 30.) utáni állapot semmisnek tekintendő, vissza kell térni a megelőző rendezéshez. Míg az akkori minisztériumok bérleti jogigénye nem tisztázódik, új szerződést sem lehet kötni (a Székely MIKÓ-Kollégium venné bérbe

a három sepsiszentgyörgyi épületet a leánygimnáziumnak). LŐRINCZ tart a terhes és politikailag kényes bonyodalmaktól, és lényegében az a véleménye, hogy nem érdemes a Múzeumnak a Tanalapért harcolni.¹⁴ Egyelőre a kivetett házadót fellebbezik meg, és tűzbiztosításra fizetnek kisebb összeget, mert ha nincs is jövedelmük, azt felfüggesztetni nem tudják. A felmerült egyéb követelések kielégítésére halasztást kérnek.¹⁵ A kézdivásárhelyi ingatlanokról SÁNDOR Gábor néprajzkutató tanár, rövid ideig múzeumőr és K. KOVÁCS István volt polgármester készít részletes jelentést. Összegző jelentést LŐRINCZ tesz, decemberben [11]. 1946. januárban SZABÉDI László, az új múzeumigazgató a Magyar Népi Szövetség központi jogi bizottságának keresi a véleményét, és jan. 26–28-án TANA Gyula, VÁNCSEA József, BENEDEK János, MOLNÁR D. Emil, KABAY Gábor és LŐRINCZ Albert vendégként meghívott jogászokat a Múzeum felkéri a maga és a kezelésében lévő Háromszéki Tanalap jogvédelmének ellátására. Ingyen vállalják, el is érik az adó felfüggesztését a bérleti szerződések megkötéséig. LŐRINCZ megismétli, nem szabad a MIKÓt előnybe helyezni, és a bér megállapítását a bíróságra kell bízni. A jogi kérdések további intézését KABAY Gábor és BENEDEK János vállalja, febr. 23-án meg is fogalmazzák véleményüket [12], a kézdivásárhelyi ügyek intézésére DIÉNES Jenőt kéri fel.¹⁶ A vagyonrendezés kérdése folyamatosan terítéken van, ezt bizonyítják a SZABÉDI által 1947-ben hitelesített másolatok. SZABÉDIt igazgatóként SZÉKELY Zoltán követi év végén, de a problémák nem fogyatkoznak.

Bérlők, fizetők és nem fizetők

A bérlőkkel folyamatosan gond van. Kézdivásárhelyi magánszemélyek, akik kéredezés nélkül lakást foglaltak tanalapi épületekben, a Múzeumtól kéri kilakoltatásuk kivédését, mikor a katonaság ezt helyezi kilátásba.¹⁷ Gondnokot alkalmaznak, de az általa betelepített lakók rongálják az épületet, az úgy kényszerűen törvénytársakra kerül, a kár megtérítése viszont kilátástalan, az elkövetők nem fizetőképesek.¹⁸

Sepsiszentgyörgyön az épületekre nagy szüksége volna a helyi tanügyi intézményeknek, csakhogy azokat csendőrség, katonaság használja, ugyancsak foglalás alapján. A magyar iskolák igénylése politikailag mind nagyobb támadási felületet jelent, hiszen egyházi intézmények,¹⁹ de csak a Ref. Székely MIKÓ-Kollégium fizet rendszeren, 1946. áprilistól,²⁰ a csendőrségtől pl. csak hosszabb időhúzás után, és akkor is csak rövid ideig sikerül bért behajtani.²¹ Átmenetileg Kézdivásárhely város jó bérlő még.²² 1948. jún. 19-én, amikor BECSEY Pál miniszteri kiküldöttként a tanalapi épületek helyzete iránt érdeklődik, a sepsiszentgyörgyi épületek közül egyet a csendőrlégió, kettőt pedig a ref. leánygimnázium bérel, de ezek közül csak egyik épületet használja, minthogy a másikat a Gimnaziul Mixt (koedukált állami román nyelvű alsó középiskola) foglalja el. A melléképületek egy részéből a napokban költözött el a katonaság. Szeptemberre a Szabadság tér 11. sz. épületből is kiköltözik a ref. leánygimnázium, és utána mind a 11., mint a 13. sz. épületet a már említett állami, román nyelvű gimnázium használja, a Múzeum értesítése nélkül. Decemberi sepsiszentgyörgyi helyzetjelentés: nemcsak a csendőrség nem fizet semmi lakbért, a másik két épületért sem fizetnek (ekkor már a tanfelügyelőség és az elemi iskola használja). 27%-os adójukat viszont év végéig ki kell fizetni.²³ Utolsó, a Múzeum által nyomon követett változások: 1951. februárra a csendőrséget felváltó Miliția (rendőrség) kiköltözik a Szabadság tér 9. sz. alatt lévő épületből, és előzőleg ki is fizeti az 1950. év II–IV. negyedére a lakbért (36 000 lej), de nem a bérösszeg után még mindig adót fizető Múzeumnak.²⁴

Gondnoki gondok

Az ingatlanok kezelése nem csak a nehezen behajtható bérleti díjakról és az ennek ellenére megkövetelt adókról szól. A Megyefőnökség (Prefectura) már 1945. decemberben afelől érdeklődik, kik rongálták meg 1944 őszén a sepsiszentgyörgyi épületeket, ezt viszont a Múzeumban sem tudják. A Kézdivásárhelyre 1946. decemberben alkalmazott gondnokot, KULCSÁR Rudolf városi főszámvevőt a lakbérből befolyt

összeg 20%-ával javadalmazták. Az itteni épületekkel a szokásosnál is több a gond, egy bombatalalat érte épületszárnyának a lebontása is felmerül.²⁵ A felelősség pedig nagy, különösen az 1947. szeptemberi rendelkezéseket követően.²⁶ A kézdívásárhelyi ingatlanokról leltárt és állapotokról jegyzőkönyvet kell felvenni. Tisztázni kell a helybeli katonai térparancsnoksággal (Cercul Teritorial), valamint a koedukált állami (román nyelvű) felső középiskolával (Liceul Mixt Român) való viszonyt, hiszen ezek szerződés nélkül használják a sepsiszentgyörgyi Szabadság tér 11. sz. alatti épületeket. Jelentést kell tenni a Casa Școalelorhoz. 1947. októberben a tűzbiztosítási kötvényeket a pénzbeváltások miatt kell megújítani.²⁷ 1948 tavaszától a sorozatos központi rákérdezés már valószínűleg az államosítást készíti elő.²⁸ A hatósági viszonyok az eddiginél is kaotikusabbak: decemberben a Tanalap 1947. évi számadását és 1848/49. évi költségvetését előbb az oktatási²⁹, majd a művészeti és tájékoztatói minisztérium (Ministerul Artelor și Informațiilor) hártja el azzal, hogy adminisztratív szempontból nem hozzájuk tartoznak.³⁰ A kézdívásárhelyi járásbírósg vizont az ADY Andre utcai épületek átadását kéri, félreértve egy a hivatalos közlőny okt. 1-jei számában megjelent rendelkezést. 1949. májusban KULCSÁR még megteszi jelentését, de az egyetlen pozitív fejlemény áprilisi: V. BITEA miniszteri kiküldött az oktatásiügyi minisztérium 64.384/1949 sz. rendelete alapján megvizsgálja a Tanalap javainak kezelését, és kéri, hogy a pénztárban lévő összegből legalább 20 ezer lejt fordítsanak a rendeltetészerű tanulmányi segélyezésre. Így kerül sor az utolsó tanalapi segélyosztásra az évszáró ünnepély alkalmával: 30 000 lejt féltek meg júl. 1-jei döntéssel „szegény sorsú, jó tanuló és megfelelő közéleti tevékenységet kifejtő tanulóknak” (29 fiú, 12 lány tanuló, 2 egyetemi hallgató).³¹ A segélyezés eddigi kimaradását könnyű megérteni, de a mostani jelképes segélyt mégiscsak a bérletek tesz ki lehetővé, ennyiben a rengeteg, mind kilátástalanabb vesződés értelmének a visszaigazolása.³²

Államosítás, 1949–1951

1949. áprilisban BECSEY Pál miniszteri kiküldöttként és Háromszék főtanfelügyelőjeként

teszi fel a kérdést: államosítható-e a Tanalap tulajdonát képező, a Szabadság tér 11. és 13. sz. alatt található épülettömb a Közoktatásiügyi Minisztérium részére, a hivatalos közlőny (*Monitorul Oficial*) 177. számában 1948. aug. 3-án megjelent 176. számú miniszteri rendelet alapján?

Dec. 3-án a rendőrség már úgy tudja, hogy államosították őket. Ezt azonban sem a Néptanács, sem a megkérdézett minisztérium nem erősíti meg. A javak gondozása eszerint még mindig a múzeumra tartozik. Annak ellenére, hogy a helyzet így áll, a múzeumot mint a javak kezelőjét senki sem ismeri el azok közül, akik az épületeket elfoglalva tartják, minthogy a tanügyi és művelődési ügyosztály vezetője is azt állítja, hogy az államosítás megtörtént. 1950. júniusban a jogi helyzet tisztázása-rendezése végett beadványt intéznek a rajoni néptanács jogügyi osztályához, az a minisztériumokhoz fordul. Az oktatási minisztérium jogi hivatala tud érdemben válaszolni, 16-án: az Igazságügyminisztérium szerint az államosítás valóban megtörtént 1949. aug. 6-án, a 857/1949 sz. minisztertanácsi határozattal [13]. A rajon 27-én továbbítja a hírt a Múzeumnak, de azt tanácsolja, közvetlenül kérjék ki a határozat másolatát, hogy megtudják belőle, pontosan mely néptanácsoknak kell átadni az ingatlanokat. Előrelátó, mert a tényeket 1951. áprilisban még mindig nem veszik tudomásul átvevő fenntartók, hogy ne kelljen az esedékes tűzbiztosításokat kifizetniük. Az érintettek annyit tehetnek addig is, hogy javaslatot fogalmaznak meg, legalább a sepsiszentgyörgyi ingatlanok további, tanügyi célú felhasználását illetően.³³ Okt. 11-én végre megérkezik a minisztertanácsi határozat,³⁴ mely a Tanalapot feloszlatta, és javait azoknak a Néptanácsoknak adta át, ahol a javak találhatóak. A Múzeum ekkor már „kis munkakollektívának” nevezett vezető szerve a határozatot tudomásul veszi, és közlik a sepsiszentgyörgyi és kézdívásárhelyi néptanácsok végrehajtó bizottságával is. Jelzésszerű, és már meg sem tud lepni, 1954. júniusban a kézdívásárhelyi városi néptanács mégis, még mindig a múzeumnál érdeklődik a kaszárnya tulajdonjoga felől, minthogy az készül összeomlani. A történet 1992-vel helyét kereső folytatása azonban már egy másik történet.

Melléklet

1.

Háromszékvármegye alispánja
Kivonatos másolat
Szám: 9037-1904.

Háromszékvármegye köztörvényhatósági képviselő bizottságának Sepsiszentgyörgyön 1904. évi július hó 6-án a vármegye székházának tanácskozási termében főispán Gróf HALLER János úr elnöklelte alatt tartott rendes közgyűléséről szerkesztett

Jegyzőkönyv

Jelen vannak: SZENTIVÁNYI Miklós alispán, VAJNA Miklós főjegyző, Dr. DEMETER Gyula I. aljegyző, Dr. BÉLDI Pál II. aljegyző, Dr. BOCHKOR Oszkár III. aljegyző, KELEMEN Lajos tisztiügyész, SÉRA Tamás árvaszéki elnök, KÖNCZEI Benedek árvaszéki ülnök, DANI Mihály árvaszéki jegyző, Dr. ANTAL Mihály vármegyei főorvos, BARTHOS József főlevéltárnok, KÓNYA Miklós főszolgabíró, Ifj. GÖDRI Ferenc polgármester, GYÁRFÁS Győző kir. főmérnök, BARABÁS Antal, BÉLDI Tivadar, BENEDEK János, BENKE Géza, dr. BODOR Tivadar, BOGDÁN Arthur, BÁLINT Dénes szolgabíró, CSÁNKY Gyula, DEÁK Samu, GYÁRFÁS Jenő, IMECS János, IMREH Albert, IMREH Béla, KERESZTES Ede, dr. KÜNNLE Tivadar, LENGYEL Károly, Gr. MIKES Zsigmond, MORVAY Endre, Ifj. NAGY Elek, POTSA Ferenc, SZÁNTÓ Károly, Br. SZENTKERESZTY Béla, TANA Sámuel, UJJVÁROSSY József, TEMESVÁRY János.

A kihagyandók kihagyása után: 311. jkv. pont. 8528. ikt.sz. a. Magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 38768/904 számú rendelete a vármegyei tanalap és ipartanalap egyesítésére vonatkozó alapító levél módosítása tárgyában.

Magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a folyó év január hó 8-án tartott törvényhatósági közgyűlésében 78. jegyzőkönyvi pont alatt hozott határozat alapján felterjesztett, vármegyei tanalap és ipartanalap egyesítésére vonatkozó alapítólevelet folyó évi május hó 24-én 38768. szám alatt kelt rendeletével módosításra visszaadta. A magas rendelet értelmében a vármegye tisztiügyészének véleménye alapján a vármegye alispánja a módosítások eszközzésével az alapító levelet a következő szövegezéssel terjeszti elő:

Alapítólevél

A székely nép jogi és történelmi életével a háromszékvármegyei tanalap keletkezése szoros kapcsolatban áll; és hogy a jelenleg egyesített tanalap

keletkezési története és az egyé olvasztott eredetileg két alap összekapcsolása később is felismerhető legyen, röviden összefoglalva a tanalap, s illetőleg a két alap története a következő:

A „Háromszékvármegyei tanalap” vagyonát képező javak katonai célokra szerezettek volt. Nevezetesen még Mária Terézia királynő uralkodása alatt a mostani szomszédos Oláhország felett uralkodó török hatalom által gyakorolt betörések és térfoglalások ellen, a jelenlegi Háromszék és szomszédos Csík vármegyéknek a török betörésekkel veszélyeztetett pontjai megőrzése végett az 1750. évben a határőrvidéken szervezett és felállított katonai ezredek mintájára önálló székely ezredek szerveztettek, és azokból a határszéleken alkalmazott Commandók által gyakoroltatott a határszélek biztosítása.

Ezen két vármegyében a határszélek megvédelmezésére szolgáló ezredek felállítására a fent nevezett királyné uralkodása idejében az 1762. évtől kezdve 1764. évig a történelem szerint is ismeretes vérrel pecsételve jött létre, mely határőrvidéki katonai szervezet két gyalogos és egy huszárezredből állott.

Ezen ezredek közül Háromszékvármegyében a második gyalogezred volt elhelyezve, és a székelyhuszár 11-ik számú ezredének parancsnoksága, vagyis a törzs és 4 század.

Az ezredek egyes századai kikülönítették; úgy ezek, valamint maga az ezredtörzs vagy parancsnokság székhelyeivel az alább megnevezett községekben helyeztettek el:

A 2-ik székely 15-ik számú határvéd gyalogezred törzshelye Kézdivásárhely volt, az ezredes, alezredes és az első őrnagy székhelyével; második őrnagy székhelye Uzon volt.

A századok saját századosaikkal, illetve parancsnokaikkal el voltak helyezve:

- 1-ső század Bölönben
- 2-ik század Baróton
- 3-ik század Seps-Baconban
- 4-ik század Sepsiszentgyörgyön
- 5-ik század Bikfalván
- 6-ik század Barátoson
- 7-ik század Dálnokban
- 8-ik század Zabolán
- 9-ik század Alcernátonban
- 10-ik század Kézdivásárhelyt
- 11-ik század Bereckben
- 12-ik század Polyánban
- 13-ik század Nagyborosnyón s a
- 14-ik század Zágonban.

A 11-ik számú székelyhuszár ezred törzshelye Sepsiszentgyörgyön volt az ezredparancsnok ezredes, alezredes és egy őrnagy lakással.

E huszárezred századai el voltak helyezve: Gidófalván, Nagyajtán, Szentkatolnán és Márkosfalván; a többiek Csíkvármegyében és Torda-Aranyos vármegyében (akkor: Aranyosszék).

Ezek az ezredek s így a Háromszékvármegyében elhelyezett 2-ik számú ezred szerezte be, nevezetesen tisztjei számára lakásul a háromszékvármegyei tanalap jelenlegi vagyonát. Ez a határőrvideki mintára szervezett katonai rendszer az 1848. évben megszüntetettén, az ezen ezredek vagyonát képező javak a koronára visszaháramlottak, míg nem 1869. február 16-án kelt legfelsőbb elhatározás értelmében a koronára háramlott javak az illető községek tulajdonába kegyesen visszabocsáttattakból az állam szükségleteire fenntartandó belsőségek kijelölése végett kiküldött egyes bizottság véleménye alapján, az 1871. évi október 31-én 110698. számú miniszteri intézkedés folytán a szék, illetve a vármegye területén fekvő egyes épületek és telkekre nézve a következő intézkedés történt:

1.) A berecki, nagyborosnyói, polyáni, zágoni, nagyajtai, bölöni és nagybaconi már eladott épületek, belsőségek, valamint az uzoni őrnagyi szállás után befolyt vételárak az ipariskolai alap tulajdonába bocsáttattak

2.) A kézdívásárhelyi ingatlanokból a kantai katonai nevelőintézet, amely jelenleg is a honvédség használatában van, a város nyugati szélén lévő őrház, a lőportorony és a katonai raktárral együtt a honvédelmi minisztérium használatában maradt.

Az ezredesi épület és a telek minden melléképületeivel, kerttel együtt, ipariskola helyiségül, az auditori szállás igazságszolgáltatási célra az igazságügyi minisztérium rendelkezésére, a számvevői épület pedig adóhivatal, pénzügyőrségi lakás céljaira bocsáttatott át.

Az alezredesi, őrnagyi és kapitányi szállás pedig az iskolaalap nevelésére rendeltetett.

A sepsiszentgyörgyi ezredesi, alezredesi, századosi, számvevői, főorvosi és gyógyszerári szállások melléképületeikkel együtt a méntelep számára az erdélyi méntelep törzsparancsnokságának elhelyezésére a földművelésügyi minisztérium használatában maradtak.

Ezek szerint tehát a tanalap részére engedélyezett, az egykori 2-ik székely ezred által katonai célra beszerzett javak képezik a mostani háromszékvármegyei tanalapot, melyből

az 1.) pontban jelzett vételári tőke és a kézdívásárhelyi ezredesi épület és telek minden melléképületeivel ipariskolai célra fordítottak, illetőleg fordítottak.

A 2.) pontban jelzett épületes telkek pedig az elébb említett telkek kivételével amelyek a különböző minisztériumok részéről évenkénti bérletfizetéssel biztosított jövedelmet szolgáltatnak, az ezeken kívül fel-

sorolt katonai célokra lakásul használt összes épületes belsőségek, amelyek a megnevezett községekben léteztek, ide nem értve az 1.) pontban jelletteket, úgyszintén a sepsiszentgyörgyi méntelep épületeihez tartozó ingatlanok, melyek beépítve nem voltak, parcellákra osztva Háromszékvármegye törvényhatósági bizottságának határozata és a belügyminisztériumnak 28512/1872 szám alatti engedélye folytán 1872. év április 8-án eladotván, az évenkénti bérletekből és az eladott ingatlanok vételárából befolyt tőkésített összeg képezte a közművelődési, vagyis a tulajdonképpeni tanalapot.

Ennek az egy történeti forrásból eredett, de két részre osztott alapnak, és az abból származott rendelkezési nehézségeknek megszüntetése céljából Háromszékvármegye köztörvényhatósági képviselő bizottsága 1897. évi december hó 29-én tartott gyűlésében, a nagyméltóságú m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak 1896. évi április hó 6-ról 53606. szám alatt kelt leirata értelmében elhatározta, hogy miután az „Ipartanalap és Tanalap” amúgyis hasoncélúak, s együttes kezelésük a könnyebbség mellett sokkal hasznosabb is, a két alapot az alábbiakban foglalt alapítólevélben meghatározott célokra egyesíti.

Midőn a vármegye a két alapot egyesíteni kívánja, óhajtja, hogy az alap céljának szem előtt tartásával úgy a magasabb ipari kiképzés, mint a köznevelés és közművelődés terén az eredmények az alap nemes céljainak hálás eredményei legyenek.

Jelen Alapítvány neve:

„Háromszékvármegyei Tanalap”

Célja: amint ez alább szorosabban is körül van írva: Közművelődés és a háromszékvármegyei tanuló növendékek tudományos és ipari kiképzésének előmozdítása. A tanalap vagyoni állása:

A régi tanalap tőkéje: 59 147 korona 22 fillér.
Ingatlanokban:

A sepsiszentgyörgyi 118. számú tjkvben:

220. hrsz. alatt felvett kőház 12 lakrészszel	513 □öl
221. hrsz. alatt egy emeletes kőház 132. sz. alatt 18 lakrész és udvarral	1542 □öl
222. hrsz. alatt emeletes kőház 7 lakrészszel	330 □öl
223. hrsz. alatt emeletes kőház 133. sz. alatt 6 lakrész és udvarral	551 □öl
224. hrsz. alatt emeletes kőház 134. sz. alatt 12 lakrész és udvarral	102 □öl
225. hrsz. alatt emeletes kőház 135. sz. alatt 3 lakrész, udvar és istállóval	435 □öl
226. hrsz. alatt kőház 136. sz. alatt 7 lakrész és udvarral	435 □öl
227. hrsz. alatt kert	1038 □öl
228. hrsz. alatt kőház 137. sz. alatt 4 lakrész és udvarral	580 □öl

250. hrsz. alatt kőház 142. sz. alatt 6 lakrész és udvarral	800 □öl
251. hrsz. alatt kert	350 □öl
252. hrsz. alatt kert	50 □öl

A kézdivásárhelyi kantai 32. sz. tjkvben:

29. hrsz. alatt a volt katonai nevelő intézet	390 □öl
36. hrsz. alatt istálló	5 □öl
30. hrsz. alatt emeletes kőház	25 □öl
31./a. hrsz. alatt	21 □öl
31./b. hrsz. alatt melléképületek	81 □öl
31./b./2. hrsz. alatt	49 □öl

A kézdivásárhelyi kantai 370. sz. tjkvben:

716. hrsz. alatt lakás	510 □öl
717. hrsz. alatt kert	900 □öl
718. hrsz. alatt épület	130 □öl
719. hrsz. alatt kert	400 □öl
720. hrsz. alatt épület	720 □öl
725./a. hrsz. alatt kert	780 □öl
721./b. hrsz. alatt épület 16 lakrész és istálló	1230 □öl
722. hrsz. alatt gyakorlótér	1ha 1200 □öl

A régi ipartanalap tőkije: 55 023 korona 85 fillér

Tehát a „Háromszékvármegyei tanalap” vagyoni állása a fenti ingatlanok és 114 171 korona 07 fillér, azaz Száztizennégyezerszázhetvenegy korona 07 fillér készpénz.

Ezzel szemben tartozás a gyámpénytárhoz 43 000 korona, azaz Negyvenháromezer korona.

Ezen vagyon évi jövedelme:

- 1.) Az ingatlanok bérletéből: 16 504 kor. 24 fill.
- 2.) A tőkepénzek 4% évi kamatjából 4566 kor.

Az alapítványi vagyon jövedelméből elsősorban fedezendők:

- 1.) a fennálló tartozások és kölcsöntőke kamatai és törlési részletei;
- 2.) az állami és más adók;
- 3.) az ingatlanok fenntartási költségei;
- 4.) a honvéd hadapród iskolánál létesített 2 alapítványra évente 800 korona;
- 5.) A „Ferenc József” tanítók házának egy 4000 koronás alapítvány létesítésére húsz éven át évi 200 kor.
- 6.) A kézdivásárhelyi „Erzsébet” árvaleány nevelő intézetnek évi segély 400 kor.
- 7.) A sepsiszentgyörgyi tanítóképző intézet részére évi segély 2000 kor.
- 8.) A Székely Nemzeti Múzeumnak évi segély 1400 kor.

Ezen alapot állandóan vagy hosszabb ideig terhelő segélyezések után fennmaradó jövedelem a vármegyében lévő iskolák s az elemi iskolai tanulók kivételével a vármegyei illetőségű jó magaviseletű polgári vagy

katonai pályán levő tanulók segélyezésére fordítandók. Hogy ezen segélyezések minő mérvben és sorrendben eszközöltesenek, azt a jövedelemhez képest Háromszékvármegye törvényhatósági bizottsága határozza meg.

A törvényhatóság ezen segélyezési ügy előkészítésére minden évre egy bizottságot küld ki, melynek elnöke a vármegye alispánja, hivatalból tagja a kir. tanfelügyelő, és ezenkívül 5 választott bizottsági tag. Ezeket a közgyűlés a megelőző évi őszi közgyűlésében közfelkiáltással választja meg.

Ezen bizottság a segélyezésre javaslatot készít, *azt a vármegye közgyűlése elé terjeszti*, mely határozatot hoz, és ezt a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz jóváhagyásra bemutatja.

Amennyiben bizonyos összeg tanulók felségélyezésére ösztöndíjakra fordítatik, erre a hatos bizottság pályázatot hirdet; a beérkezett kérvényekre vonatkozólag tendő javaslata alapján a vármegye bizottsága határoz, mely ellen a kézbesítéstől számított 15 nap alatt a magyar királyi vallás-és közoktatásügyi minisztériumhoz intézendő fellebbezésnek van helye. Érvényes határozathozatalhoz a hatos bizottságban az elnökön kívül legalább 4 tag jelenléte szükséges.

Miután jelenleg még az alap segélyre fordítható összege sokkal kisebb annál, semhogy abból mindenik felsorolt intézmény segíthető lenne: *mindig azok segélyezendők elsősorban, amelyeket a kiküldött bizottság erre szükség szerint ajánl, ha ezt a törvényhatósági bizottság is elfogadja.*

A 6 tagú bizottságban szavazategyenlőség esetén az a javaslat tekinthető határozatilag kimondottnak, melyhez az elnök is csatlakozott.

A segélyek, ösztöndíjak, jutalmak stb. kiadása iránt a 6 tagú bizottság tesz előterjesztést, s ha ezt a köztörvényhatósági bizottság elfogadta, az kiadandó.

A vagyon kezelése felett a köztörvényhatósági bizottság határoz.

Az ingatlanok bérbeadás útján értékesítendőek, kivéve a sepsiszentgyörgyi és kézdivásárhelyi polgári iskolák és a kézdivásárhelyi Erzsébet árvaleány nevelő intézet használatában álló épületeket és telkeket.

Ezen épületek csak azon esetben adandók bérbe, ha nem lesznek többé a már említett intézetek használatában.

Minthogy az ingatlanok ez idő szerint az igazságügyi, honvédelmi, pénzügyi és földművelésügyi kincstárakkal kötött bérlet útján jövedelmeztetnek, ha időközben ezen bérletek megszűnnének, csakis a célnak megfelelőleg jövedelmező módon hasznosítandók, esetleg értékesítendőek.

Az alap tulajdonát képező ingatlanokat, továbbá a készpénzt és értékeket, utóbbiakat a sepsiszentgyörgyi kir. állampénztárban a vármegye közönsége kezeli.

A hat tagú bizottság a vármegyei törvényhatósági bizottság közgyűlésének az alap állásáról az évi számadás előterjesztése alkalmával, s erről sürgősebb tennivalókra nézve előterjesztéseket, indítványokat is tesz.

Úgy a számadási kivonat, mint a költségvetési előirányzat, az ellenőrzési jog gyakorolhatása végett évenként a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz felterjesztendő.

Az alapot kifelé a vármegyei alispán képviseli, jogi képviselője az alpnak a vármegyei tisztifőügyész.

A vármegyei törvényhatósági bizottságának mindazon határozatai, melyek az alap tulajdonát képező ingatlanok bérbeadására vagy esetleg eladás útján való értékesítésére vonatkoznak, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz jóváhagyás végett bemutatandók.

Jelen alapítólevél 3 eredeti példányban állítatik ki, melyek közül jóváhagyás után egy példány a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi, egy a m. kir. belügyminiszter úrhoz terjesztendő fel, egy pedig Háromszékvármegyei levéltárában őrizendő meg.

Kelt Háromszékvármegyei törvényhatósági bizottságának Sepsiszentgyörgyön, 1904. évi július hó 6-án tartott rendes közgyűlésében.

SENTIVÁNYI Miklós s.k. kir. tanácsos, alispán.

A vármegyei törvényhatósági bizottsága az alapítólevelet elfogadja, s jóváhagyás végett három egyenlő példányban az iratokkal együtt m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz lendő felterjesztését meghatározza.

Megbízta a vármegyei alispánját, hogy a felterjesztés alkalmával a 77400/903 számú V. és K. M. rendelet értelmében az igazságügyi tárca használatában álló kézdívasárhelyi ingatlanok tekintetében is tegyen jelentést.

A kihagyandók kihagyása után:

336. A tárgysorozatba felvett ügyek letárgyalatván, miután indítvány beadva nem lett, Főispán úr szívélyes szavakban megköszöni a bizottsági tagoknak a tanácskozási higgadt részvételt, a jegyzőkönyv hitelesítésére a holnapi nap d.e. 8 óráját a tanácskozás termében kitűzve, arra az érdeklődőket meghívja, s a közgyűlést bezárja.

Éljenzéssel tudomásul vétetett.

1904. évi július hó 7-én a fent írt helyen főispán úr elnöklése alatt a jegyzőkönyv hitelesítésénél jelen vannak:

SENTIVÁNYI Miklós alispán, VAJNA Miklós főjegyző, Dr. DEMETER Gyula tb. főjegyző, Dr. BÉLDI Pál, KELEMEN Lajos tisztifőügyész.

337. jkv. pont. Olvastattak a tegnap tartott közgyűlésen hozott határozatok, hitelesítették.

Kelt mint fent.

P.H. VAJNA Miklós s.k. vm. főjegyző.

A tanalapi alapítólevél záradéka:

64360. szám. Jóváhagyom oly módosítással, hogy a tanulóknak a kiosztandó ösztöndíjak, segélyek és jutalmak szabályszerű pályázat alapján adományozandók, s az adományozásra vonatkozó határozatok jóváhagyás végett a vallás- és közoktatásügyi magyar kir. minisztériumhoz bemutatandók.

Budapest, 1904. október hó 1-jén

BERZEVICZY s.k. P.H.³⁵

2.

Dr. MOLNÁR Dénes ügyvéd véleményezése³⁶

Kézdivásárhely, 1934. márc. 2.

„Háromszéki Tanalap ügyében Őfelségéhez beadandó memorandumba véleményem szerint a következő ténybeli adatok és jogi érvek lennének belefoglalandók:

I. Ténybeli adatok:

A 2-ik számú székely határőr gyalogezred, valamint a székely határőr huszárezred ingatlan jvai ügy keletkeztek, hogy azokat a székelység tulajdonát képező ingatlanokból vette igénybe a határőr ezredek parancsnoksága mint üres telkeket, s azokra az egyes épületek a székely határőr huszár és gyalog ezredekhez tartozó székelység saját pénzéből, anyagából s nagy részben munkájával, legfennebb a határőr katonaság mérnökkari tisztjeinek tervei és utasításai szerint – akik között sokan voltak székelyek is – épültek mindazon városokban és községekben, ahol ily épületek voltak és vannak máig is. Ez épületek legnagyobb része, sőt, a Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgyön lévők mindenike a 19. sz. elején, vagyis ezelőtt 100-120 évvel – tehát jóval a határőrezredek felállítása után – épültek, s így azoknak kétségtelen megteremtői a székelyek voltak.

Az 1848-49-iki, az osztrák császári ház ellen folytatott küzdelem során a székelység, főleg annak határőr katonasága és tisztiképzés alatt álló ifjúsága a magyarok mellett harcolván, a HABSBURG uralkodó ház akkori feje, a volt osztrák császár és magyar király az úgynevezett abszolút korszak idején a székely vagyontokat *elkobozta*. Majd 1868-ban *visszaadta*, de nem azzal a jelleggel, mellyel ezek az épületek az elkobzás előtti rendeltetésüket szolgálták, hanem „Háromszékvármegyei Tanalap” létesítése mellett, „Nemes Háromszék vármegye közönségének”, tehát se nem katonai, se nem közigazgatási célra, és nem kizárólag

rólak a megye székely lakosainak, hanem az egész megye közönségének, tehát minden rendű, rangú, fajú, vallású polgárának, hogy e vagyon jövedelmét – amely vagyon sui generis alapítvány jelleggel bír – a nemes Háromszék vármegye mindenkor törvényes képvisellete kezelje, a tulajdonjog azonban mindörökké a „Háromszékmezei Tanalapot” illesse.

II. Jogi következtetések:

A tényadatokból önmagától folyik, hogy:

1. A „Háromszékmezei Tanalap” sem eredetileg nézve, sem fennállása idején, sem elkobzása alkalmával, sem visszaadása után soha *nem volt* állami vagyon.

2. A telkek, melyekre az épületek emeltettek, székely vagyont képeztek, melyek 1848-ig még hűtlenség esetén sem voltak úgy elkobozhatóak az uralkodó által sem, hogy azokkal ő mint sajátjával rendelkezhessek, avagy azokat kizárólag székelyeknek is adományozhassa, mert az elkobzott vagyont is – ha érdemtől meg nem fosztott örökös volt, úgy ő, de ha nem volt, úgy szomszédja kellett, hogy megkapja.

3. Az elkobzás ténye után és az osztrák polgári törvénykönyv magánjogi szabályainak a székely székelyekre történt kiterjesztése után, az 1867. évvel kezdődött úgynevezett alkotmányos korszakban történt visszaadása e vagyonkomplexumoknak, bárha módosította is a vagyontárgyak rendelkezését, de – mert az elkobzás jogosságát senki soha el nem ismerte, és semmiféle bírói fórum a székelység bűnösségét meg nem állapította – nem változtatott azon a jogi helyzeten, hogy a tulajdonjog e vagyontárgyakra, az azokat létesített háromszékmezei székelységen *kívül* nem székelyeknek is hasznára szolgáló önálló alapítvánnyá vált, és ez alapítvány kezelésében a megye lakossága, mindenkor törvényes képvisellete útján teljes és minden más idegen érdeket kizáró rendelkezése alá került.

4. Mint megyei kezelésben álló, megyei lakosság céljait szolgáló, a megyei székelység áldozatából származó vagyonra senkinek és semmi okból *utódlási joga nincs* és nem is lehet, s ha mégis ez megtörténhetik, vagy megkíséreltetett, úgy hűtlen kezelés forog fenn azok részéről, akik akár tényekkel, akár tanácsaikkal ezt előidézték.

3.

(I. számú) Pro memoria³⁷

I.

A Háromszék vármegyei Tanalap ügye az impériumváltozás óta egyik legnagyobb sérelme megyénk székelységének. Ugyanis e szép vagyon jövedelméből, mely vagyon még a mai viszonyok között is mégér kb. 6-8 millió lejt, az eredeti célra egy fillér sem

fordított, hanem azt kizárólag a román állami iskolák építésére és céljaira használták fel, és az épületeket román állami intézmények elhelyezésére adták át bérlettel és fizetés nélkül, s így a jövedelem legnagyobb része elmaradt.

Az alapra vonatkozó alapító okirat utolsó végleges formájában 1904-ben kelt, és pedig az alapító okirat száma 8528/904 alispáni szám, melyet 1904. okt. 10-én 64360. sz. alatt BERZEVICZY miniszter hagyott jóvá (lásd az alapító okiratot), melyből megállapítható, az alapítvány eredete végeredményben a háromszéki székely közbirtokosságok és a székely katona-rend önkéntes adományából létesült, mert a székely ezredek elhelyezésére szolgáló épületeket a székelység építette, s az ingatlanokat is ez adományozta.

II.

Az impériumváltozás után az első sérelmes intézkedés 1923. évben történt, midőn egy kizárólag kinevezés útján alakított megyei vezetőség meghozta a 8494/1923 sz. megyei szabályrendeletet a „vármegyei iskolaépítési alap” létesítésére, melynek 3. szakaszában ezen (állami román célokra szolgáló) alap jövedelmei közé besorozták a vármegyei tanalap jövedelmét is, amivel ezen tanalap jövedelmét elvonták eredeti rendeltetésétől, és román állami iskola-célok szolgálatára rendelték.

Ezen szabályrendelet 476 591 lej 73 baniban jelöli meg a tanalap készpénzvagyonát, értékpapírokban – hogy ezek az értékpapírok megvannak-e, és milyen értékpapírok, nem tudjuk, talán hadikölcsön értékpapírok. Így tehát tulajdonképpen a mai vagyonállag a Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely városokban levő értékes belsőségekben és épületekben áll, melyekben kaszárnyák, állami iskolák, bíróságok stb. vannak elhelyezve.

Mihelyt a kinevezéses megyevezetőséget a választással betöltött megyei tanács váltotta fel, s így a székelység a megyei tanácsban szőhoz jutott, 1928. nov. 1-jén a megyei tanács ülésében 17. jkvi pont alatt hozott határozatával kimondotta a sérelmes 1923-iki szabályrendelet hatályon kívül helyezését, és az eredeti, 1904-iki alapító okirat újbóli hatályba lépését.

Ez a helyes határozat azonban, mely a restitutio in integrumot jelentette, végrehajtva nem lett, mert a kormány a megyei választott tanácsot feloszlatta, és helyébe ismét kinevezett testületet állított. A helyi közigazgatásról szóló törvény alapján 1930. febr. 5-én egy 30 tagú új megyei tanács választott, mely megszakítással 1934-ig működött, majd a jelenlegi kormány által ismét feloszlattott. Az 1930-ban választott megyetanács tekinthető tehát az utolsó olyan megyeképviselőnek, mely a Tanalap ügyeit teljes jogkörrel képviselhetette és intézhette.

Az új választott megyetanács 1930. nov. 18-án megalakulván, 1931. márc. 2-án tartott gyűlésében megújította az 1928-iki határozatot, kimondván, hogy a tanalap vagyonának nem lehet más rendeltetést adni, mint ami az eredeti alapító okiratban foglaltatott.

De mielőtt ezen 1931. márc. 2-i megyetanácsí határozat érvényesülhetett volna, végzetes és alig jóvátehető csapásként megjelent a hivatalos lapban (*Monitorul Oficial*, 1931. márc. 26-i 71. szám) 1931. márc. 16-i kelettel a román közjog szerint törvénytől erővel bíró királyi rendelet (decret regal), mely kormányelőterjesztésre királyi paranccsal a Tanalap egész vagyonát elkönfiskálta, és elrendelte, hogy ennek jövedelme kizárólag az állami központi iskolaépítési bizottság (Casa Școalelor) irányítása alatt álló Comitetul școlar județean [Megyei Iskolabizottság] rendelkezésére és céljaira fordítandó.³⁸

Azóta újabb lépésként lejegyezzük, hogy a kinevezéses megyevezetőség (Comisia interimară) 1932. febr. 26-án 3842/932 sz. határozatával a Tanalap sepsiszentgyörgyi ingatlanából egyet, a csendőrség által használt emeletes házat circa 2 millió lej értékben elajándékozta a Sepsiszentgyörgyi görögkeleti román egyháznak. Ez ellen 4523/1932 ikt.sz. alatt fellebbeztünk,³⁹ melynek elintézéséről mai napig tudomásunk nincs, de az ajándékozási határozat mai napig végrehajtva nincsen.

III.

A rendezés a következő módon volna keresztülvendő:

a.) Restitutio in integrum, vagyis a választott megyetanács 1928. nov. 1-jén 17. jkvi sz. határozatának megfelelő jogi helyzete a Tanalaphoz állíttassék vissza, és az összes e határozat óta a kinevezéses megyevezetőségek, valamint kormány által sérelmünkre elkövetett változtatások, tények helyettesenek hatályon kívül, beleértve az 1931-beli decret regal teremtette tényeket is, és a Tanalaphoz már telexkönyvileg is másra átvitt vagyona adassék vissza.

b.) Ezzel egyidejűleg vagy ezzel junktióban, miután az a.) pont szerinti restitutio in integrum ismét azt a helyzetet teremtené, hogy a megye intézkedik és rendelkezik a Tanalappal, de mivel a román törvény a megyei választott tanácsot (mely a régi törv.hat. bizottságnak felel meg) bármikor indoklás nélkül szétkergetheti és helyettesítheti 5–10 tagú kinevezett interimar bizottsággal, mely a rendes választott megyetanács jogkörét teljesen betöltheti, ennél fogva a Tanalap körüli oly szomorú tapasztalatok után nem látjuk a megye szerveinek kezében a Tanalapot eléggé biztosítottnak, mert hiszen a jövőben is megismétlődhetnek azok, amik történtek, ugyanazért jövőre a Tanalaphoz

megyétől különálló s attól független jogi személyt kell csinálni. Erre módot ad a román jogi személyekről szóló törvény 74. és 75. szakasza, mely szerint ilyen zavaros helyzetekben a kir. ítélőtábla a kormány vagy az érdekelt kérésére a Tanalap részére átmeneti jogkörre ún. adminisztrátorokat nevez ki.

Tehát nevezzen ki adminisztrátorokat a Tábla, éspedig azt a 30 embert, akiből állott az 1930. febr. 5-én választott megyetanács, mely utóljára képviselte a Tanalapot a régi jogkörrel. (Ez a 30 ember mind magyar.) Így ez a 30 adminisztrátor, kiket 1930-ban a megye közönsége általános titkos választással és 80%-ot meghaladó többséggel választott volt meg, a kontinuitást jelképezné a Tanalap volt, régi megye általi képviselése és a lendő új külön jogi személyiségű képviselése közt.

c.) Ezen adminisztrátorok tendője az új jogi személy alapszabálya szervezetének tervét elkészíteni és kormányhatóságilag jóváhagyni. Diplomáciailag kikötendő, hogy a román kormány már most kötelezze magát a Tanalap mint új jogi személy bemutatandó szervezeti szabályzatát jóváhagyni, mert ha ez most ki nem köttetik, a kormány a jóváhagyást ad graecas calendaris elhúzhatja, mint azt most pl. az EMKE szabályaival teszi. De hogy erre a román kormány rábíráthat legyen, ahhoz szükséges a Tanalap lendő szervezettervezetét már most bemutatni (legalább a vezérelveket), mert hiszen látatlanban nem obligálhatja ő sem magát. Erre a célra ide mellékeltek a szervezettervezet.

d.) Az új szervezettervben teljesen elmellőzendő a Tanalaphoz igényjogosultak, illetve választójogosultak kategóriáinak megállapítása, mert akár a „székely”, akár a „székely határörkatoná eredete” minőségének jogi meghatározása leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik, és éppen így a választás technikája (összeírások és választások elleni fellebbezések stb.) gyakorlatilag egyáltalán nem hasznos és célravezető.

Éppen ezért a Tanalap jövő képviselője, legyen az választmány vagy igazgatóság, mely nem választatik senki által, hanem kooptálás útján egészíti ki önmagát. Az első választmány pedig álljon abból a 30 adminisztrátorból, akiket a b.) pont szerint a kir. ítélőtábla állított be, s akik azonosak az 1930-beli választott megyetanáccsal, a Tanalap utolsó teljes jogú képviselével, és akik egytől egyig magyarok. Így a Tanalap képviselése úgyszólván örökéletű, teljesen független, külső hatósági befolyástól ment, egyedül az állam supremae inspectionisa alatt áll.

A szervezettervezetben a Tanalap céljául az 1904. évi alapítóirat szövege szó szerint átvendő: a háromszéki tanulók – főiskolai és ipari – kiképzése és kultúrájának fejlesztése. Így elkerültetik a vita afelől, hogy az 1868-ban a király által nem a székely katona-

ságnak, hanem a Háromszékmegye közönségének visszaadott Tanalaphoz az itteni románoknak van-e és mennyi igényjogosultsága. A Tanalap képviselője a jövőben pályázatot hirdet a segélyekre, és ha jónak látja, adhatja felekezeti és faji különbség nélkül bárkinek.

4.

II. számú *Pro memoria*

Az a körülmény, hogy az I. számú *Pro memoria*-ban javasolt megoldás helyett a román kormány azt az ellenjavaslatot tette, miszerint a Tanalap egész vagyona adassék át a Székely Nemzeti Múzeumnak, egészen új helyzetet teremtett. A mi javaslatunk, amely az I. *Pro memoria*-ban van kifejtve, az volt, hogy a tanalaphoz teljes restitutio in integrum történjék, de mert a „megye” mint a Tanalap képviselője és rendelkezője megbízhatatlannak bizonyult, helyette a jövőben lépjen a Tanalaphoz a megyétől független újonnan alakított jogi személyisége, illetve ennek önálló külön szervezete. A román kormány ellenjavaslatát nem mondja meg, hogy a tanalaphoz a múzeum részére átadása minő feltételekkel, kikötésekkel történjék, de annyira fontos új momentum, hogy megérdemi, hogy komoly megvizsgálás tárgyává tétessék.

A Tanalaphoz a Múzeum kezére átadása két-féle módon történhetik, feltételekkel vagy anélkül. Lásuk e két módozatot külön-külön.

I. Feltételekkel

A feltételek, kikötések mellett való átadás másképpen alig képzelhető el, mint úgy, hogy a Tanalap teljes egészében megmarad öncélú (diáksegélyezés) vagyonnak, amely csupán saját céljaira fordítható, és csupán adminisztrációja, kezelése illeti a Múzeumot. Még ha a vagyontulajdonjoga is átruháztatik a Múzeumra, de kikötve, hogy az csak külön tanalaphoz célokra használható fel a Múzeum által, még az sem változtatna azon a tényen, hogy a Múzeum nem rendelkező tulajdonos, gazda lenne az átadott vagyontulajdonban, hanem csak felelős kezelő sáfára egy tőle eltérő célzatú és rendeltetésű idegen vagyonnak.

Tekintve, hogy jelenleg a tanalaphoz ingatlanokat román állami intézmények és iskolák foglalják el, az új kezelő Múzeumnak, ha a jó gazda gondosságával a vagyontulajdonjoga jobb jövedelmezését akarja, azon kell kezdenie, hogy a nem fizető államintézményeket rendes bérfizetésre kötelezze, szorítsa, ellenesetben kilakoltassa az épületekből. Ez a birtokban levő román intézmények ellenszenvét hívja ki, és „az állammal vagy románsággal ellenséges szellemű magatartás” vádját költenék a Múzeumra, amely eddig ilyen súrlódási és támadási felületektől ment maradt a maga tisztán

tudományos és muzeális munkájának oltalma alatt. Hatóságok és Múzeum ellenfeleként állanak szemben egymással, s az így keletkező légkör kedvezőtlenül befolyásolná a Múzeum saját múzeumi tevékenységét is. Ily küzdelmek lefolytatására a Múzeumnál sokkal alkalmasabb testület volna az I. sz. *Pro memoria*-ban javasolt önálló Tanalap-szervezet, mely igazában magyar párti politikusok harcos csoportja.

A vagyontulajdonos Múzeumnak a vagyontulajdon s bevétel felhasználására vonatkozó részletintézkedései is folytonos rosszindulatú kritika tárgyai volnának, feljelentések várhatók ellene, hogy valamiben nem sértette-e a tanalaphoz célokat, s a kormány örömmel keresne ürügyet, hogy tanalaphoz kezelési hiba címen magát a Múzeumot üsse agyon, beavatkozzék, és rátegye kezét a Múzeumra.

És mindezt a kellemetlen szerepet a Múzeum anélkül vállalná, hogy abból önmagának, saját muzeális céljainak valami haszna lenne. Méltánytalan volna a Múzeumtól e terhes szolgálat elvállalását kívánni, mellyel saját, a Tanalaphoz magasabb és nagyértékűbb hivatását is veszélyeztetheti esetleg, és feltehető, hogy ha majd megkérdéztetik, el is utasítaná magától az ily kikötések melletti kezelés elvállalását.

II. Feltételek nélkül

A vagyonnak a Múzeum kezére átadása történhetik az I. pont alatti kikötések nélkül is, úgy, hogy a tanalaphoz vagyontulajdonjoga átruháztatik a Múzeumra, és feljogosítatik a Múzeum, hogy azt saját alapszabályai szerint saját célkitűzései szolgálatára fordítsa.

Ezen esetben persze a Tanalap saját külön céljainak szolgálatára teljesen megsemmisülne, vagyis teljesen eltérne a problémát elintéző megoldás arról az alapról, amelyen eddig a megyei tanácsok s a mi I. sz. *Pro memoria*-nk állottak, ti. a restitutio in integrum, s a tanalaphoz kizárólag saját céljaira való felhasználása alapról.

Ámde a román kormány múzeumias javaslatát új helyzetet teremtett, s ez új nézőpontok szerint való elintéztést enged meg, tesz lehetővé. Ilyen új szempont, hogy a Tanalap feláldozása ellenében a Székely Nemzeti Múzeum megerősítése éretik el. A Székely Nemzeti Múzeum a romániai magyarságnak egyetlen tudományos intézménye, mely nem esett áldozatul a románizálásnak, államosításnak, és gyűjteményei a székelységnek felbecsülhetetlen értékű közkincsét képezik, s így a Tanalaphoz javai jó kézbe kerülőnek, s még magasabb székely cél szolgálatára áldoztatnának, mint maga a Tanalaphoz célja, amely lényegében nem egyéb, mint diáksegélyezés.

Azonban lehetnek olyan háromszéki székely körök, melyeknél ez a megoldás némi fájdalmas sajnálkozó érzést keltene amiatt, mert a régi történelmi múltú közvagyon megszüntetve más, bár szintén székely

magas cél szolgálatára adatnék oda. Emez indokolt érzelmű resensus enyhítésére szolgálna az, hogy a Múzeum a kapott nagy ajándék ellenértékéül önként kötelezné magát, hogy a kapott tanalapi vagyon tiszta jövedelmének legalább 35-40 százalékát arra használja fel, hogy háromszéki székely ifjakat tudományos, technikai és művészi kiképzésükben segítse, hogy ezzel szakembereket neveljen saját fiaiból a székely föld és nép múltja és jelene tudományos feldolgozásához. Ez a kikötés így nem áll ellentétben a Múzeum alapszabályaiban lefektetett múzeumi célkitűzésekkel, azokba jól beletalál, viszont a tanalapi külön céljai is így – legalább részben – továbbra is érvényesülnének. Hogy csak részben, azt az magyarázza, hogy a Múzeum saját céljait kell kövesse, s ezért nem adhat minden irányú diák- és iskolasegítést, hanem csak azon irányban, amely a múzeumi céllal „a Székely föld és nép búvárlása” megegyezik, továbbá nem adhatja a Múzeum az összes tanalap vagyoni tiszta bevételt oda, mert akkor neki magának semmi sem marad, s akkor nincs értelme a Tanalap átvételének az ő részéről.

Ezen egyetlen elvállalandó feltételnek kikötendő, hogy a kiképzésükben segítendő ifjak háromszékiek és székelyek legyenek. Háromszékiek, mert a vagyon háromszéki vagyon, holott a Múzeum nem csak háromszéki, de az egész székelységé, és székelyek legyenek, mert a Múzeum kifejezetten Székely Nemzeti Múzeum, és kifejezetten a székely tudomány művelése a feladata, eltekintve attól, hogy a tanalapvagyon is székely eredetű.

A segítendő ifjak közül az alkalmasak és érdemesek kiválogatása s a segítség mértékének és módjának megállapítása a Múzeum szerveinek (ügyvezető-tanács, igazgató-választmány) a joga és feladata. Így elkerültek abba minden külső beavatkozás, és a székely minőség elbírálása sem akadály, mert a Múzeum állapítja azt meg.

Az állami ius supremæ inspectiosus kielégítést talál abban, hogy a Múzeum évenként bemutatja jelentését, számadását és költségelőirányzatát a kormánynak, amelyből a miniszter megállapíthatja és ellenőrizheti, hogy a Múzeum eleget tett a vállalt kikötésnek, hogy ti. a kapott tanalapi vagyon jövedelmének megfelelő hányadát valóban háromszéki székely ifjak kiképzésére fordította.

Ezt a megoldást a múzeum örömmel vállalná, és mi is jónak tartanók.

III.

Ezek után nézetünk az, hogy amennyiben a Tanalap régi célkitűzéseihez ragaszkodunk, annyiban legjobb megoldás az I. sz. *Pro memoria*-ban javasolt mód, külön önálló jogi személyiséggel és szervezettel.

Ha ez bármi okból nem lehetséges, úgy a Múzeumnak teljes tulajdonjoggal való átadást javasoljuk, úgy amint azt itt II. alatt kifejtettük.

A csak kezelésre való átadást nem véleményezzük.

5.⁴⁰

Monitorul Oficial Nr. 89 din 16. Apr. 1937.

Jurnale ale Consiliului de Miniștri

Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Consiliul de Miniștri, în ședința sa dela 24 Noemvrie 1936,

Luând în considerare referatulul d-lui Ministru al afacerilor străine, înreg. sub. Nr. 61.402 din 7 Noemvrie 1936,

Decide:

Aprobă ca dreptul de proprietate asupra imobilelor cuprinse în cartea funduară Nr. 893 din Sibiu, să fie retranscrise pe numele Orfelinatului Terezian, dat în administrația Episcopiei romano-catolice din Alba-Iulia, cu dreptul de supremă inspecție al Statului Român.

Aprobă ca partea din imobile, ocupate actualmente de secția Terezianum I.O.V., să fie pusă la dispoziția zisului orfelinat.

Aprobă ca procesele în curs, în fața Înaltei Curți de Casație, pentru stabilirea proprietății, să fie scoase de pe rol, fără drept de cheltuieli pentru nici una din părți.

Aprobă ca în cazul când edificiile Sanatoriului Elisabeta Maria din Cluj vor fi cumpărate de Fundațiunea „GOJDU”, Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale să pună la dispoziția și să predea liber noului proprietar, zisele edificii, în starea în care se găsec.

Autoriză Ministerul Educațiunii Naționale să treacă averea mobilă și imobilă a Fondului de învățământ secuesc din Trei Scaune în administrația muzeului săcuesc din Sf. Gheorghe.

Autoriză pe d-nii miniștrii al educațiunii naționale și al sănătății și ocrotirilor sociale, cu aducerea la îndeplinire a prezentului jurnal.

Gh. TĂTĂRESCU, Dr. C. ANGELESCU, Dr. I. COSTINESCU, Victor ANTONESCU, D. IUCA, Mircea DJUVARA, M. NEGURĂ, Mircea CANCI-COV, V. P. SASSU.

Nr. 2.639

6.

Ministerul Educațiunii Naționale.

Consiliul de Miniștri, în ședința sa dela 18 Februarie 1937, luând în deliberare referatul d-lui ministru al Educației Naționale Nr. 42.222 din 1936, și

având în vedere jurnalul Consiliului de Miniștri Nr. 1.434 dela 15 Iulie 1935,

Decide:

1. Fondul de Învățământ Trei-Scaune (Tana-lap) va rămâne și va funcționa ca fundațiune cu personalitate juridică și patrimoniu distinct în conformitate cu actul fundațional din 6 Iulie 1904, ratificat de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin ordinul Nr. 64.360 din 1904 și cu deciziunile Consiliului de Miniștri conținute în prezentul jurnal, sub supravegherea Ministerului Educației Naționale.

În consecință, Fondul de învățământ Trei-Scaune va fi înscris în registrele persoanelor juridice, condus la Tribunalul Trei-Scaune, și va fi supus și dispozițiilor acestei legi.

2. După publicarea prezentului jurnal, Ministerul Justiției va lua măsurile necesare ca dreptul de proprietate al imobilelor Fondului de învățământ Trei-Scaune, înscris în cartea funduară Nr. 118 din Sf. Gheorghe și Nr. 373 din Tg.-Săcuiesc, să fie transcris, fără cheltuieli și taxe, ca rectificări în inscripțiunile precedente, în favoarea „Fondului de învățământ Trei-Scaune, administrat de Muzeul Național Săcuiesc, din Sf. Gheorghe.”

3. În același timp, bunurile Fondului de învățământ Trei-Scaune vor fi transmise în starea în care se găsesc, Muzeului Săcuiesc din Sf. Gheorghe, care va avea administrația și garanția ziselor bunuri.

4. Veniturile Fondului de învățământ Trei-Scaune vor fi utilizate conform actului fundațional din 6 Iulie 1904.

5. În scopurile de mai sus, Guvernul aprobă modificarea Statutelor Muzeului Național Săcuiesc, în sensul că Muzeul are dreptul și datorința de a administra și gera bunurile Fondului de Învățământ Trei-Scaune și de a utiliza veniturile în scopurile culturale și de educație, fixate în numitul act fundațional.

În consecință, statutele Muzeului Național Săcuiesc din Sf. Gheorghe se vor completa precum urmează:

Art. 3 al statutelor care definește scopul Muzeului, va fi întregit cu punctul *d* nou: „El administrează și greează bunurile mobiliare și imobiliare ale Fondului de Învățământ Trei-Scaune, care i-au fost remise prin deciziunea Guvernului Nr. ... din ...”⁴¹ El va utiliza veniturile acestor bunuri, potrivit destinațiilor cuprinse în actul fundațional din 6 Iulie 1904.”

Art. 10 care definește competența consiliului de administrație, va fi completat cu un punct suplimentar, redactat astfel: „Controlul conturilor de încheieri ale Fondului de Învățământ Trei-Scaune, stabilirea bugetului, a sumei, caracterului și modului de întreținere a ajutoarelor ce se vor acorda, sunt de competența consiliului de administrație.”

Art. 11 care definește competența comitetului de direcție, va fi completat cu un punct nou suplimentar *h* și anume: „Comitetul hotărăște repartizarea și ordonanțarea ajutoarelor a căror sumă globală a fost fixată de consiliul de administrație, supraveghează întrebuințarea acestor ajutoare, precum și progresul și conduita morală a celor ajuorați.”

6. Toate imobilele aparținând Fondului de Învățământ, ocupate în prezent de organe școlare și alte organe ale Statului, vor fi luate în chirie de Stat. Condițiunile de închiriere vor fi fixate de comun acord. Termenul de închiriere nu va putea depăși 10 ani, socotiți dela publicarea prezentului jurnal. Chiriile se vor plăti Muzeului Național Săcuiesc din Sf. Gheorghe, anticipativ, din 3 în 3 luni, fără reduceri și taxe.

7. Procesele pendinte devenind fără obiect, vor fi stinse și părțile vor renunța reciproc la restituirea cheltuielilor lor.

Procesul intentat în scopul transcrierii dreptului de proprietate al Parohiei Romano-Catolice din Sf. Gheorghe, cu privire la imobilele înscrise în cartea funduară Nr. 1.863 Sf. Gheorghe, cu Nr. top. 250–252, va fi stins și inscripția dreptului de proprietate al numitei parohii va fi menținută cum a fost introdusă.

D-l Ministru al Educației Naționale, respectiv, în ce privește alineatele 2 și 7, d-l Ministru al Justiției, sunt însărcinați cu aducerea la îndeplinire a dispozițiilor prezentului jurnal. Gh. TĂTĂRESCU, Ion INCULEȚ, Dr. C. ANGELESCU, V. P. SASSU, V. IAMANDI, D. IUCA, M. NEGURĂ, V. POP, Mircea CANCECOV, Mircea DJUVARA

Nr. 347.⁴²

7.

Contract de închiriere

Potrivit dispozițiilor cuprinse în punctul 6 din Jurnalul Consiliului de Miniștri No. 347 de la 18 Februarie 1937 și publicat în *Monitorul Oficial* No. 89 din 16 Aprilie 1937, se încheie prezentul Contract de Închiriere între Ministerul Educației Naționale, reprezentat prin Domnul Dr. C. ANGELESCU, Ministrul Educației Naționale și Fondul de Învățământ Trei-Scaune, administrat de Muzeul Național Săcuiesc din Sf. Gheorghe, reprezentat prin Domnul SZENTKERESZTY Béla.

I. Ministerul Educației Naționale ia în chirie imobilele aparținând Fondului de Învățământ Trei-Scaune, ocupate în prezent de organe școlare și anume:

a.) Cele trei clădiri principale, fiecare parter și etaj, de sub No. 8, 10 și 11 în Bulevardul Regele Ferdinand din Sf. Gheorghe, împreună cu edificiul secundar din curtea celor principale, edificii ocupate și până acum de Gimnaziul de fete și

b.) Edificiile din Strada Regele Carol în Târgu Săcuesc, așa cum ele sunt ocupate de Școala Primară, de Grădina de copii și de Gimnaziul Mixt.

II. Prețul chiriilor se stabilește:

a.) Pentru fiecare din cele trei clădiri principale din Sf. Gheorghe câte 72.000 (șaptezecișidouămii) lei anual și 24.000 (douăzecișipatrumii) lei, deasemenea anual, pentru clădirea secundară. La un loc, deci pentru aceste patru clădiri din Sf. Gheorghe, suma de 240.000 (douăsutepatruzecimii) lei anual și

b.) Pentru clădirile din Târgu-Săcuesc, astfel cum ele sunt ocupate și folosite de prezent, o chirie anuală de:

Lei 18.000 pentru Școala primară

Lei 24.000 pentru Grădina de copii

Lei 48.000 pentru Gimnaziul mixt

La un loc pentru clădirile din Târgu-Săcuesc, lei 90.000 (nouăzecimii) lei.

Astfel chiria generală pentru clădirile din ambele orașe va fi de 330.000 (treisuttreizecimii) lei anual.

III. Termenul de închiriere este de cinci ani cu începere dela 16 Aprilie 1937 și cu facultatea pentru Ministerul Educației Naționale de a prelungi acest termen încă pe alți cinci ani. Făcându-se uz de această facultate de prelungire, părțile convin ca pe anul din urmă contractul prezent să rămână în vigoare până la terminarea anului școlar respectiv.

Ministerul Educației Naționale își rezervă însă dreptul de a putea denunța prezentul contract orișicând, cu un preaviz de trei luni pentru toate sau pentru unele din clădirile închiriate.

IV. Chiriile se plătesc Muzeul(ui) Național Secuesc din Sf.Gheorghe anticipativ, din 3 în 3 luni, fără reduceri și taxe.

V. Impozitele directe către Stat, Județ, comună rămân în sarcina proprietății și vor (fi) plăti(te) de Muzeul Național Săcuesc din Sf. Gheorghe, care are administrația și garanța bunurilor Fondului de Învățământ Trei-Scaune.

VI. Abstracție făcând de la uzura normală, Ministerul Educației Naționale va întreține edificiile, pe toată durata prezentului contract în starea în care le va prelua prin un inventar în dublu exemplar, inventar, după care va avea loc predarea imobilelor la sfârșitul locațiunii.

Făcut în dublu exemplar.

București,

L.S.

ss. Dr. ANGELESCU,

ss. SZENTKERESZTY Béla⁴³

8.

(HEREPEI János SzNM-igazgató 1939-es jelentésének vonatkozó részletei:)

Tanalap épületeinek állapota.

A Háromszéki Székely Tanalap épületeiről pedig a következőket jelenthetjük:

a) *Sepsiszentgyörgyön az állami fiú- és leánygimnáziumok által használt épületek jó karban vannak. Az intézetek igazgatói mind a három épületet rendszeresen tisztán tartják, a rongálódástól kímélik.*

b) *A Kézdivásárhelyen levő négy épület karban létéről azonban, sajnos, már kevesebb jót lehet jelenthetnünk. Egyszerűbb javítások is olyan tetemes összegeket emésztenének fel, amilyeneket a mi szerényebb költségvetésünk már nem bírna meg. A négy épület közül három föltétlenül nagy javításra, sőt egy részük átépítésre szorul. Különösen a régi kaszárnya épülete az, amelyen jóformán csak az újra való átépítés segíthetne, mígnem az egykori adóhivatal épületét nagyobb pénzáldozat árán még most meg lehetne menteni. Igaz ugyan, hogy az esetleg befektetendő nagy összegek (amelyeknek nagyságát az anyagáraknak s a munkabéreknek állandóan való növekedése miatt előre ki sem tudnók számítani), s majdan befolyandó lakbérékből aligha nyernénk fedezetet. Mindezek ellenére mégis gondolkoznunk kell azon, hogy miképpen lehetne a romlásokon segíteni. Sőt, talán már vannak is bizonyos kilátásaink esetleges bérlők által történendő renovációk iránt.*

A Háromszéki Székely Tanalap zárószámadása.

A múzeumi pénztártételek elszámolása után bemutatjuk a Tanalap házainak bérösszegeiből befolyt jövedelmek, valamint a jövedelmek terhére eszközölt kiadások elszámolását.

I. Bevétel:

Áthozott pénztármaradvány az 1938. évről:

191 223 lej

Nemzetnevelésügyi Minisztérium által fizetett lakbér 1939. ápr. 1-jétől 1940. ápr. 1-jéig

330 000 lej

Igazságügyminisztérium által fizetett lakbér 1939. jan. 16-tól 1939. ápr. 16-ig

10 000 lej

Bankkamatképpen befolyt összeg:

2958 lej

Összesen:

534 181 lej

II. Kiadás:

Pénztárnok havidíjában kifizetve: 12000 lej

Ügykezeltési költségképpen: 16 261 lej

Állami adóban kifizetve: 148 902 lej

Városi illetékekben kifizetve: 5088 lej
 Irodai szükségletekre és postabélyegért kifizetve: 5079 lej
 Tűzbiztosítási díjban kifizetve: 5101 lej
 Kiszállási díjban kifizetve: 300 lej
 Székely Nemzeti Múzeum, valamint iskolák és tanulók segélyezésére térítve: 252 500 lej
 Hírlapi hirdetményt kifizetve: 310 lej
 Összesen: 445 541 lej

A különbözeti 88 640 lej egyenleget mint pénzmaradványt átvittük a következő évre.

Tanalapi segélyezések.

Ezen az alapon tehát 11 hírlapban megjelenttük hirdetményünket. Ebben felhívtuk a Háromszék megyei illetőségű szegény sorsú és jó előmenetelű közép- és főiskolai tanulók, hogy szabályszerűen felszerelt kérvényeiket 1939. júl. hó 31-ig nyújtsák be múzeumunk ügyvezető-tanácsának címéze.

A segélyek odaítélése felől aug. hó 18-án ítélt az ügyvezető-tanács, felosztván a folyamodók között az előreláthatólag rendelkezésre állandó 200 000 lej összeget. A szabályzat feltételeinek megfelelő értelmezéssel már a hirdetmény szövegében is csupán csak az iskolákra és a fiú tanulókra korlátoztatott a segélyezés eshetősége. Egyúttal vezérelvül tűzetett ki, hogy e lehetőség szerint minél több olyan ifjúnak adassék több-kevesebb támogatás, akik reményt nyújtanak, hogy majdan mint társadalmunknak értékes tagjai méltó utánpótlásul fognak szolgálni.

A pályázatra összesen 6 közép- és szakiskola nyújtotta be kérését. Közülük segélyben részesült mind a 6 iskola. 82 közép- és főiskolai tanuló küldötte be folyamodását. Közülük segélyben részesítettett 52 ifjú. Tehát összesen: 88 folyamodvány érkezett be. Közülük segélyben részesítettett: 58 kérvényező.⁴⁴

A folyamodókról és a segélyt nyert intézetekről és tanulókról az alábbi táblázatos kimutatásban számolunk be:

I. Iskolák szerinti csoportosítás

Megnevezés	Iskolák	Középiskolások	Főiskolások	Iskolák	Középiskolások	Főiskolások	% szerint
Gimnázium	3	–	–	3	–	–	100%
Gazdasági iskola	1	–	–	1	–	–	100%
Szakiskola	1	–	–	1	–	–	100%
Árvaházi iskola	1	–	–	1	–	–	100%
Gimn. tanuló	–	46	–	–	25	–	54%
Keresk. isk. tan.	–	4	–	–	1	–	25%
Tanítóképezdei tan.	–	3	–	–	2	–	67%
Teológus	–	–	13	–	–	12	92%
Joghallgató	–	–	3	–	–	2	67%
Tanárjelölt	–	–	4	–	–	4	100%
Orvostanhallgató	–	–	3	–	–	3	100%
Műegyet. hallgató	–	–	4	–	–	3	75%
Gazd. akad. hallgató	–	–	1	–	–	–	–
Zeneakad. hallgató	–	–	1	–	–	–	–
Együtt	6	53	29	6	28	24	66%
				100%	53%	83%	

Folyamodványát benyújtotta 88 Közülük segélyben részesült 58

II. Vallás szerinti csoportosítás

Megnevezés:	Iskolák	Középiskolások	Főiskolások	Összesen	Iskolák	Középiskolások	Főiskolások	Összesen	% szerint
1. Katolikus	2	16	4	22	2 (100%)	9 (56%)	3 (75%)	14	64%
2. Református	3	33	23	59	3 (100%)	16 (48%)	19 (82%)	38	64%
3. Evangélikus	–	–	1	1	–	–	1 (100%)	1	100%
4. Unitárius	–	4	1	5	–	3 (75%)	1 (100%)	4	80%
5. Felekezeti	1	–	–	1	1 (100%)	–	–	1	100%
Együtt:	6	53	29	88	6 (100%)	28 (53%)	24 (83%)	58	66%

Az iskolák között szétosztott segély legkisebb összege: 8000 lej
 Az iskolák között szétosztott segély legnagyobb összege: 14 000 lej
 A tanulók között szétosztott segély legkisebb összege: 1000 lej
 A tanulók között szétosztott segély legnagyobb összege: 5000 lej volt.

Miután a Nemzetnevelésügyi Minisztérium a Tanalap tulajdonát képező házak bérét rendszeresen fizeti, ennél fogva a segélyezettek közül a jelentkezetteknek az odaítélt összeget kifizethették. Minthogy azonban az Igazságügyminisztérium 1939. évi ápr. 16. óta többszöri sürgetésünkre sem utalta ki az általa fizetendő házbér-összeget, ennél fogva a segélyük második részletéért még nem jelentkezett néhány folyamodónak csak abban az esetben tudnók a múlt évi költségvetés keretén belül elszámolni az odaítélt járulékat, ha azt azoknak a meg-takarításoknak a terhére számolnók el, amelyek külön-ben egyéb rendelkezésre irányoztattak elől.

1939. évi júl. hó 23-án és 24-én meglátogatta múzeumunkat gróf BÁNYFFY Miklós öméltósága báró KEMÉNY János és KÓS Károly urakkal,⁴⁵ s a tanalapi ügykezelést, valamint a befolyt összegek felhasználásáról vezetett számadásokat tüzetesen átvizsgálva, azokat minden tekintetben kifogástalanul rendben lévők-nek állapította meg.

9.

(HEREPEI János SzNM-igazgató 1940–41-es jelentésének vonatkozó részletei:)

A Tanalap 1940. évi helyzete.

Nehéz helyzetünkre való tekintettel határoz-tuk el azt is, hogy a Háromszéki Székely Tanalap jövedelmeiből az 1940. év folyamán segélyeket nem osztunk ki, de tettük ezt azért is, mert ezt az összeget tartalékolni szerettük volna a mind jobban romladozó kézdívasárhelyi házak tatarozására, sőt az sem utolsó oka volt elhatározásunknak, hogy az igazságügyi mi-nisztérium minden ígéretése és a magyar népközösség bukaresti kirendeltségének minden sürgetése ellenére is adós maradt egy teljes évi házbér összegével.

Az 1940. év folyamán tehát csupán tanulmányi előmenetüket késedelmesen igazoló néhány tanulónak, valamint három más tanulónak adtunk megérdemelt segélyt. Különbben ilyen irányú számadásainkat egyéb iratainkkal együtt a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Közalapok Jogügyi Igazgatóságának két hivatalos kiküldöttje 1941. júliusában felülvizsgálta és rendben találta. Tekintettel azonban arra, hogy Tanala-punk helyzetét a Közalapok Jogügyi Igazgatósága telje-sen még mindég nem tisztázhatta, sőt a szerződések megkötésére is a közoktatásügyi miniszter úr csak a folyó évben adott utasítást, így az elmúlt évben semmi jövedelmünk sem lehetett. Ez alatt pedig csupán a helyzet tisztázásával és a katonai közigazgatás által betelepített lakókkal való tárgyalások gondja és baja foglalta le nagyon sok időnket, és így a Tanalap keretein belül még az 1941. évben sem folyhatott semminemű építómunka.

A Háromszéki Székely Tanalap helyzete.

Múzeumunk elmúlt két esztendejében bekö-vetkezett örvendetes nagy változásaink felsorolása után elérkeztünk egy még mindég bizonytalan vagy talán még az eddigiekénél is bizonytalanabb fejezethez, a Tan-alap helyzetének ismertetéséhez. Ez a nagy bizonytalan-ság arra vezethető vissza, hogy a Székely Nemzeti Múzeum mint a Háromszéki Székely Tanalap kezelője ragaszkodni óhajt a román minisztériumokkal kötött kedvező lakbérleti szerződéseknek a magyar királyi minisztériumok által való átvállalásához. A legfőbb ne-hézséget azonban az okozza, hogy: 1) A tanalapi háza-kat a katonai közigazgatás által betelepített intézmények révén egyetlen épületet kivéve ma nem ugyanazokhoz a minisztériumokhoz tartozó szervek lakják, mint a román főhatalom idején. 2) A magyar adózási rendszer több mint kétszer annyi adó és illeték viselésére kötelezi a háztulajdonost, mint a román adókulcs, pedig hát még ez is nagyon nagy összeget elvont a nemes cél elől.⁴⁶ 3) A bérelni szándékozó közintézmények nem haj-landók viselni sem a városi illetékeket, sem a közigaz-gatási díjakat, sem pedig a telek- és épület-karbantartási költségeket. 4) A sepsiszentgyörgyi telekcsoportnak egy tekintélyes része telekkönyvileg már nem tartozván a tanalaphoz, a város és törvényszék visszaköveteli, mi-által az egyik főépület teljesen elvágódik a telekcso-porttól, melléképületeit elveszti, és udvara is majdnem teljesen elsorvad. 5) A Tanalapnak semmi néven nevezendő forgatókéje nincs, amelyből a románok kivonulásakor okozott hatalmas károkat, valamint a földrengés következtében előállott romlásokat helyre lehetne hozni.

A románok által okozott károk.

E súlyos nehézségek legtöbbszörét az 1940. évi nagy változás kezdetén még csak nem is láthattuk, minthogy nagyobb része mind csak azóta tornyosult elélnk, úgy amiként az az alkalmoszerűség folytán kivi-lágott. A kezdet kezdetén csupán csak a románok kivonulásakor okozott nagy károk állottak előttünk világosan, ugyanis a kivonulást követő héten ezekről már kimutatásokat és becsléseket készítettünk. Azután egy-egy példányt felterjesztettünk a Miniszterelnökség-re, a Közoktatásügyi és a Pénzügyminisztériumba.

49-1940/T.szám. Kimutatás a Háromszéki Székely Tanalap sepsiszentgyörgyi ingatlanait szenvedett károkról, amelyek a román állami intézmények kivonulása után állapítottak meg.

Az ingatlanok a Sepsiszentgyörgy városi telek-jegyzőkönyvében 118 A. helyrajzi szám alá vannak beiktatva. Ezek közül a

222/1. számú emeletes kőház

68 ö12 területű

223/1. sz. emeletes kőház
99 ö² területű

224/1. sz. emeletes kőház
112 ö² területű.

Az egész épülettömböt szélteben befejező földszintes hosszú kőház a telekjegyzőkönyvbe nincsen bejegyezve. Területnagysága az udvarok mértékében foglaltatik benne. Továbbá

222/5. számú udvar	100 ö ² területű
224/2. számú udvar	117 ö ² területű
224/3. számú udvar	201 ö ² területű
224/4. számú udvar	372 ö ² területű
225/1. számú udvar	91 ö ² területű
225/2. számú udvar	344 ö ² területű ⁴⁷

53-1940/T. szám. Kimutatás a Háromszéki Székely Tanalap kézdívasárhelyi ingatlanain szenvedett károkról, amelyek a román állami intézmények kivonulása után állapították meg. Az ingatlanok a Kézdívasárhely város telekjegyzőkönyvében 373. számú tkvi betétben 716, 717, 718, 719, 720, 721/a, 721/b/1, 721/b/2, 722, 29, 36/a/1, 30, 31/a, 31/b/1, 31/b/2. helyrajzi szám alatt vannak beiktatva. (...)»⁴⁸

A Tanalap átvétele a Magyarországon létesült alapítványok közé.

Visszatérésünk után természetesen a Háromszéki Székely Tanalap is átvétetett a Magyar Állam területén létesült és elismert alakok sorába. Jegyzőkönyv felvételét Sepsiszentgyörgyön, 1940. évi szept. hónap 18-án délután 7 órakor a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményépületében. Jelen van: dr. GERÉNYI Jenő, a M. Kir. Vármegyei Parancsnoksághoz beosztott tanügyi előadó és HERÉPEI János, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója. 1) Tanügyi előadó felvilágosítás kérésére igazgató bejelenti, hogy a Háromszéki Székely Tanalap telkeit, házait és a belőlük eredő jövedelmeket, melyek eredeti céljuktól közel két évtizedig teljesen elvonattak, a magyarországi GOZSDU-alap ellenében s a M. Kir. Kormány diplomáciai úton kifejezett kívánságára a román minisztertanács 1936. nov. 24-én kelt 2639. számú határozatával adta vissza eredeti rendeltetésének. A Háromszéki Székely Tanalap teljes hatalmú kezelője a Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmánya. Ez az intézmény jelentőségteljes felelőse: háromszéki illetőségű, szegény sorsú és jó tanuló székely tanulók, továbbá reászoruló tanintézetek és egyes külön megjelölt intézmények segélyezésének mindenkor a legteljesebb mértékű körültekintéssel és az adott körülmények igazságos mérlegelésével igyekezett eleget tenni. A Székely Nemzeti Múzeum igazgatója által tett előterjesztés áttanulmányozása után dr. GERÉNYI Jenő, a M. Kir. Honvéd

Parancsnoksághoz beosztott tanügyi előadó a Háromszéki Székely Tanalapot a Magyar Állam területén létesült és elismert alakok sorába átveszi. Állapotában és kezelésében fennálló igazgatást tudomásul veszi, illetőleg a katonai Parancsnokság által reáruházott hatalom alapján HERÉPEI Jánost, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatóját a Háromszéki Székely Tanalap kezelésével járó teljes hatáskörében megerősíti. 2) Tanügyi előadó felszólítására igazgató bejelenti, hogy a Háromszéki Székely Tanalap vagyona Sepsiszentgyörgyön és Kézdívasárhelyen fekvő ingatlanokból áll. A sepsiszentgyörgyi telkek épületeiben mutatkozó károkat nagyobb részben a kivonuló román hatóságok és felelőtlen elemek, kisebb részében pedig a betelepített menekülők okozták. Ezek összeírása folyamatban van. A kézdívasárhelyi ingatlanok állapotáról a mai napig még nem érkezett biztos híradás. Az ott szenvedett károk jegyzékbe szedése is meg fog történni. Ennek következtében a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium károkat összeíró rendelkezésére a Háromszéki Székely Tanalap ingatlanaihoz bekövetkezett károkról való kimutatás annak elkészülése után fog felterjesztetni. 3) Igazgató bejelenti, hogy a Tanalap kézdívasárhelyi egyik házát a román igazságügyi minisztérium bérelte a járásbírószék részére. Ennek az épületnek 1939. ápr. 16-tól 1940. ápr. 15-ig terjedő 40 000 lej összegű lakbérére azonban mai napig sem egyenlített ki. Jólehet kifizetése iránt minden lehető lépés megtételét, sőt a Magyar Népközség közbenjáró főtítkárának még augusztus 21-én is azt az ígéretet tette Bucegi tartomány főnöksége, hogy e követelés most már egy héten belül kiegyenlítést fog nyerni a háromszéki megyefőnökség útján. Tekintettel arra, hogy a kiutaló rendelkezés egyáltalában nem küldetett le Háromszékmege főnökségéhez, s így követelésünk ki sem fizetett, ennek következtében szenvedett 40 000 lej összegű veszteségünket tisztelettel bejelentjük, megjegyezve azt is, hogy e jövedelem után esedékes 8888 lej összegű állami adót és 1606 lejnyi városi illetéket a pénzügyigazgatóság még a múlt évben felhajtotta rajtunk. Ennélfogva az így ért károsodásunk mind együtt 50 494 lej összeget ér el (1683,14 pengő). Jelen jegyzőkönyv két példányban állítottat ki. Tartalma felolvasott és szabályszerűen aláírott. Kelt mint fent. Dr. GERÉNYI Jenő s.k. a vármegyei M. Kir. Honvéd Parancsnoksághoz beosztott tanügyi előadó. HERÉPEI János s.k. a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója.

Emlékirat a Tanalap ügyében.

1940 szeptemberében, amikor lennjártak Sepsiszentgyörgyön TELEKI Pál miniszterelnök és PATAKY Tibor államtitkár urak, az államtitkár úrhoz intézett szavaimban kérdést intéztem az iránt, hogy mit csinálhatnak a Tanalap ingatlanai. Most már

feloldottak-e a bérlét alól? Erre azt az utasítást nyertem: „Várjunk, erre még vissza fogunk térni.” Kolozsvárt 1940 októberében ugyancsak ilyen értelmű szóbeli rendelkezést kaptam az államtitkár úrtól. Ezenközben a románok által összerongált és felszerelésiktől teljesen megfosztott tanalapi épületekbe Sepsiszentgyörgyön a Csendőrség és a MIKÓ-Kollégium leánygimnáziuma, Kézdivásárhelyen a Járásbíróság és a Honvédség költözött be. Azóta a leánygimnázium és a katonaság minden romlást, amit a románok is, meg az 1940. nov. 7-i földrengés is okozott, teljesen rendbehozott, sőt a katonaság a lakatlan nagy laktanyát és régi adóhivatali épületet is kipítette. A járásbírósággal, de különösen a csendőrségnél csak ellenállásunkon múlt, hogy nem fiztettek meg minden javítást és tatarozást. (...) Végezetül nem kis méretű megkárosítást jelentett a Tanalapra nézve, hogy a kezelőség tudta és beleegyezése nélkül a sepsiszentgyörgyi ingatlantömb egy részének tulajdonjoga telegkönyvileg átiratott a görögkeleti egyház nevére. Erre a két évvel ezelőtt történt üzérkedésre csak későre jöttünk reá. Minthogy pedig a vonatkozó összes telegkönyvi iratokat a helyi volt görögkeleti pap magához vette, úgyhogy erre vonatkozólag semmi irattári okirat nem maradt vissza, ezért a valóságos helyzet tisztázása ma már nagy nehézségekbe ütközik. (...)

Arra való tekintettel pedig, hogy a visszatolat területeken a Magyar Állam a Román jogutóda, ennél fogva azt reméljük, hogy az itt hivatkozott szerződések a Magyar Állam nagyméltóságú illetékes tényezői továbbra is érvényben kívánják tartani. Mint-hogy tehát az első öt éves ciklus idejéből mindössze három és fél esztendő telt el, mély tisztelettel kérjük, hogy a lakbérösszegek folytatólagos folyósítását kegyeskedjék eszközölni. Tekintettel arra, hogy a tanalapi ingatlanok bérleti ügyére vonatkozólag csupán szóbeli utasítást kaptunk, ezért velők kapcsolatosan még egyetlen szerződést sem kötöttünk, ellenben igyekeztünk azokat olyan hatóságok és intézmények használatába bocsáttatni, amelyek mint bérlők leginkább megfelelhetnek a támasztható feltételeknek. Így engedték meg Sepsiszentgyörgyön, hogy az egyik épületbe a csendőrség, a másik kettőbe pedig az államsegélyben részesülő református polgári leányiskola beköltzhessék. Kézdivásárhelyen a Tanalap egyik házában a járásbíróság, a másik háromban pedig különböző katonai alakulatok helyezkedtek el. Ugyanott ugyancsak a katonaság foglalta le, és költözött be a román hatóságok által bérlébe nem vett másik két épületünkbe is. (...) Mély tisztelettel kérjük tehát, hogy amennyiben a Magyar Állam továbbra is bérleményébe venné a Tanalap ingatlanait: 1) Térítendő házbérlől legalábbis akkora összeg állapíttassék meg, mint amennyire a

román minisztériumok kötelezték magukat. 2) A javításra szoruló két kézdivásárhelyi épület is vétséssék az állam által bérlébe. Ezek hozzádélka azután külön állapíttassék meg. 3) A Tanalapot terhelő mindennemű adó töröltessék, hiszen még a román állam felelős tényezőitől is kaptunk ilyen irányú biztatást. Minthogy pedig a befolyó házbérlőjövödelemből érdemes szegény székely tanulók nyerne támogatást, ezzel a nemzeti értelmiség utánpótlását, s így nem éppen megvetendő mértékben hazánk javát szolgáljuk. Éppen ezért minél kevesebb a jövödelmet csökkentő teher, a Tanalap annál nagyobb mértékben tud hivatásának megfelelni. 4) A javításra vagy átépítésre szoruló házak helyrehozására anyagi támogatás nyújtása iránt kérelmezünk. 5) A románok által okozott károk összege, általuk való megtérítéséig, előlegeztessék, mivel a Tanalapnak nincsen módjában a károkat önjerejéből helyrehozni. 6) A múlt hónapban bekövetkezett földrengés közepes nagyságú romlásainak kijavítására is mély tisztelettel segélyért folyamodunk. 7) A megkötendő megállapodás szerint az épületben mutatkozó javítások, valamint a köztisztasági stb. díjak egyedül a bérlőt terheljék, mint ahogyan a valóságban is a román bérlők viselték az általuk végzett mindennemű karbantartási, javítási és átalakítási költségeket. Továbbá a kéményseprési és egyéb díjakat. (...) Együttal jelentjük, hogy a folyó iskolai évre még mindég nem írhattuk ki a segély iránti pályázatot, arra való tekintettel, hogy nem rendelkezünk elégséges pénzmennyiséggel, amivel az alap céljait szolgálhatnók.⁴⁹

Intézkedések a Tanalap ügyében.

Természetesen mindezeket a kimutatásokat külön is felterjesztettük. Az illetékes minisztériumok azonban nem akarták vállalni azokért az ingatlanokért a bérösszeg fizetését, amely épületeket most más intézmények vettek használatba, pedig a Tanalapra és a Székely Nemzeti Múzeumra nézve egyetlen kedvező megoldás volna, ha a román kormánnyal kötött szerződések érvényességét a magyar minisztériumok magukra nézve is kötelezőnek ismerték volna el. Ennek elismeretése érdekében mint országgyűlési képviselő is nagyon sokat fáradozott és tárgyalt az illetékes minisztériumokkal dr. TÖRÖK Andor elnökünk, anélkül azonban, hogy valamelyest reánk nézve kedvező eredményt sikerült volna elérnie. Időközben kérésünk a Miniszterelnökségtől a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba, a Közalapok Jogügyi Igazgatóságához tétetett át, hogy a Háromszéki Székely Tanalap helyzetét véglegesen tisztázza. Ennek az osztálynak izenete folytán (...) küldöttünk meg minden kívánt előíratot:⁵⁰ (...) *Tisztelettel jelentjük, hogy a román impérium folyamán bekövetkezett változásoknak, valamint a*

GOZSDU-féle megegyezésnek irataival mi nem rendelkezünk. Azokat a román kormányzat minékünk soha sem adta át. Erre vonatkozólag netalán a M. Kir. Miniszterelnökség II. ügyosztályában lehetnek bizonyos előiratok. Ezek előrebocsátása után mély tisztelettel jelentjük, hogy véleményünk szerint a román minisztériumokkal megkötött szerződések mai napig is érvényesek, minthogy a bennök megszabott határidő még nem járt le. Ennélfogva e házak és telkek bérlői ma: Sepsiszentgyörgyön a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, és nem a csendőrség vagy a ref. leányiskola, Kézdivásárhelyen pedig a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, továbbá egy épületre nézve a M. Kir. Igazságügyminisztérium, míg nem azokra az épületekre nézve, amelyeket a román minisztériumok nem béreltek, lehetne bérszerződést kötnünk a M. Kir. Hadügyminisztériummal. Ez a mi véleményünk és nagyon tiszteletteljes óhajtásunk. Más kérdés azután, hogy a bérlő minisztériumok milyen hatóságok vagy intézmények rendelkezésére bocsátanak át bérlményünk tárgyát. Ugyanis a Múzeum szempontjából lehetetlen helyzetnek tartanók azt a körülményt, hogy mi most alantas parancsnokságokkal vagy intézményekkel kerülünk bérbeadói viszonyba, s így azoknak épületjavítási és egyéb költségeit két városban nyilvántartsuk és teljesítjük. Ebben az esetben Múzeumunknak külön gazdasági hivatalt kellene felállítania, amely a Tanalap vagyonát kezeli. Erre azonban se emberünk, se tőkénk nincsen. Azt pedig nem találjuk célszerűnek, hogy a Múzeum személyzete közül bárki is elvonassék a tudományos feladatok teljesítésétől. Azt hisszük különben, a mi álláspontunk megerősítését szolgálja a nagyméltóságú M. Kir. Miniszterelnök Úr 23.326. Erd./M.E: II. / B. 1941 számú leirata is. (...)

Az 1941. év júliusában a Tanalap ügyének tisztázása céljából lejött Sepsiszentgyörgyre és Kézdivásárhelyre MÁRKUS István miniszteri titkár egy miniszteri számtanácsos kíséretében. Az ügykezelést és számadásokat átvizsgálva, mindent teljes rendben találtak. A helyszínen összegyűjtött adatokat azonban magukkal vitték, hogy azok alapján tisztázhassák az alapítványi ingatlanok telekkönyvi helyzetét, és jogviszonyát rendezhessék. Ezzel kapcsolatos rendelkezés azonban hozzánk eleddig még nem érkezett. A katonai közigazgatás által betelepített lakók az eltelt egy esztendő alatt folyton sürgették a lakbérszerződések megkötését, azonban a felajánlott összeg ellenében olyan igényekkel állottak elő, hogy emiatt az általuk kínált alapon nem voltunk hajlandók tárgyalni. Egyes-egyedül a MIKÓ-Kollégium Polgári Leányiskolája volt kész kívánásainkat teljesíteni, sőt az ingatlanon és épületekben bekövetkezett minden romlást, amelyet a kivonuló románok, valamint a földrengés is

okozott, minden ellenmondás nélkül, a saját számlája terhére készségesen helyre is hozott. Éppen ezért velők még a múlt év tavaszán megkötöttük bár a szóbeli szerződést. Minthogy pedig az eltelt ötnegyed esztendő alatt semminemű jövedelmünk nem volt, ezért a Tanalpra kivetett mindenféle adót megfellebbeztük, illetőleg a kivetés törölését kértük addig az időig, amíg alapunk valóságosan jövedelmezővé nem válva, adófizetőképessé nem lesz. Egyúttal azonban a nemes cél érdekében kértük a Pénzügyminiszter úrtól, hogy a Háromszéki Székely Tanalapot az adófizetés kötelezettsége alól mentesítse. Erre az igazat megvallva nem sok reményünk lehet, mégis ezzel is meg kellett kísérlnünk az alap lendő jövedelmeinek tehermentesítését. Egyúttal kértük, hogy a román világból fennmaradt 2247,90 pengő összegű adóhátrálékunk töröltessek, tekintettel az alap jövedelemnélküliségére és az adókivetés idejében érvényben volt jogszabályok méltánytalan alkalmazására. Kérésünk és indokaink elfogadtattak, a törlés meg is történt, miként azt a folyó évben kézbesített végzés is tanúsítja.

A Háromszéki Székely Tanalap 1940/41. évi zárószámadása.

Ezek előrebocsátása után tanalapi elszámolásainkat is először a román számadási év szerint készített 1940. ápr. 1-jétől 1941. márc. 31-ig készített zárószámadásunk adatait soroljuk fel:

I. Bevétel:

Áthozott pénztármaradvány az 1939. évről

88 640 lej 2954,67 P.

Román nemzetnevelésügyi minisztérium által fizetett lakbér 1940. ápr. 1.–okt. 10-ig.

179 656 lej 5988,53 P.

Román igazságügyi minisztérium által fizetett lakbér 1940 ápr. 16.– okt. 16-ig.

20 000 lej 666,67 P.

Kézdivásárhelyi városi tanács által térített beszállásolási díj a kaszárnyaépület után.

8401 lej 280,03 P.

44. honv. gy. ezred beszállásolási díja

114,52 P.

Összesen: 10 004,42 P.

II. Kiadás:

Pénztáros tiszteletdíja és ügykezelési költség 1940-ben 14 000 lej 466,67 P.

Ugyanaz 1941-ben 266,68 P.

Állami adóban kifizetve

34 834 lej 1161,13 P.

Városi illetékben kifizetve

2640 lej 87 P.

Irodai szükségletek és kiszállási költségek

974 lej 32,47 P.

Tűzbiztosítási díj	
5175 lej	172,50 P.
Épületfenntartás és javítás	
12 696,10 lej	423,20 P.
Épületfenntartás és javítás	
	175,70 P.
Segélyezésekre kifizetve	
88 250 lej	2941,67 P.
Összesen:	5727,02 P.

A különbözeti 4277 pengő 40 fillér egyenleget mint pénzmaradványt átvittük a következő évre.

A Háromszéki Székely Tanalap 1941. évi zárószámadása.

A következő évi elszámolásunk az 1941. ápr. 1.–dec. 31-i háromnegyedévet tartalmazza. Számadásunk adatainak csoportosítása a Felügyelőség által megadott minta szerint történt (pengőben):

I. Bevétel:

1) Pénztári maradvány	4277,40
2) Katonai beszállásolási díj 1940. dec. hóra	128,96
Összesen:	4406,36

II. Kiadás:

a. Személyi kiadások:

1) Pénztáros tiszteletdíja	299,98
2) Házgondnok tiszteletdíja	166,67

b. Dologi kiadások:

1) Irodai szükséglet és postai kiadás	187,53
---------------------------------------	--------

c. Elhelyezési költségek:

1) Tűzbiztosítási díj	167,70
-----------------------	--------

d. Segélyek:

1) Tanulók segélyezése	–
2) Székely Nemzeti Múzeum részére	2333,34

Összesen:	3175,82
------------------	----------------

Készpénzmaradvány: 1230,54 pengő, azaz

Egyezerkettőszázharminc pengő 54 fillér.⁵¹

10.

KERESZTES Károly Háromszék vármegye alispánjának
Sepsiszentgyörgy, 1944. febr. 13.

Nemzetes Alispán Úr!⁵²

Alulírott dr. KERESZTES Károly mint a Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmányának ügyvezető-alelnöke a 14.095-1943. K. számú átiratra⁵³ a következőkben adok felvilágosítást, s ezzel egyúttal válaszolok a Székely Nemzeti Múzeumhoz ugyanezen

szám alatt küldött átiratra is, minthogy a Háromszéki Székely Tanalap ügyeire vonatkozólag közvetlen értesüléseim csak nekem vannak, míg a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója már csak a kész helyzetet vette át. Mindenekelőtt megjegyzem, hogy téves azon értesülés, hogy én a vármegye levéltárából valamilyen iratokat magamhoz vettem volna, mert a megszállás alatt a román hatóságok nem voltak hajlandók többszöri közbenjárásunk dacára sem a Tanalpra vonatkozó iratokat átadni. Minthogy azonban a megszállás kezdete óta úgy is, mint a Magyar Párt főtűtkára igen sokat dolgoztam ebben az ügyben, s igyekeztünk a megszálló hatóságok törvénytelen intézkedéseit orvosoltatni, a Tanalap keletkezésére stb.-re vonatkozólag teljes felvilágosítást tudok adni. Megjegyzem még azt is, hogy a Tanalap ügyében a VKM Közalapítványi Igazgatósága 1942. év folyamán itt a Múzeumban és a telekkönyvi hatóságoknál részletes vizsgálatot végzett, s láttam, hogy erre vonatkozólag ezen hatóságnál igen részletes (kb. 50 oldal) jelentés fekszik.

(I.)

A Tanalpra vonatkozó alapító okirat utolsó, végleges formája a 8529-1904. alispáni szám alatt szerkesztetett, melyet 1904. október 10-én 64.360. szám alatt BERZEVICZY miniszter hagyott jóvá. Ez az alapító okirat az alap keletkezését röviden ismerteti is, melyből a következőket közölhetem (minthogy a genfi Népszövetséghez eljuttatott memorandumot is én szerkesztettem):

A határszéleknél a török betöréstől való védelmére 1762-1764-ig⁵⁴ szervezték meg a székely határőr ezredek. Ezen ezredekből Háromszék vármegyében a II. számú gyalogezred és a székely huszárezrednek parancsnoksága, ennek négy századával együtt helyeztetett el. Az ezredek elhelyezése Sepsiszentgyörgyön, Kézdivásárhelyen és a megye nagyobb községeiben történt, olyan módon, hogy a megye székely lakossága köteleztetett a megfelelő ingatlanok és laktanya épületek építésére. 1848-ban a katonai szervezet ilyen módja megszüntettetett, és 1869. február 10-én az ezredek elhelyezésére szolgáló javak, így a belsőségek és épületek egy része a községeknek adtak tulajdonául, míg a két városban maradt belsőségek és laktanyák vagyonából a 110698. számú és 1871. okt. 31-én kelt miniszteri határozat szerint alakították meg a Háromszéki Székely Tanalapot. Természetbeni ingatlanok mellett az alaphoz még bizonyos ingatlanok eladási vételára is csatoltatott, összesen 59 146 Korona 22 fill. értékben, mely összeg az alapító okirat keltekor (1904) 114 710 K. 07 fill. készpénzzé növekedett. Tudomásom szerint a készpénzvagyont még az első világháború alatt hadikölcsönbe fektették, úgyhogy a

trianoni szerződés után csak a két városban említett ingatlanok képezték a Tanalap vagyonát.

Az alap jövedelmére nézve az alapító okirat részletesen felsorolja azokat az intézményeket, melyeknek a jövedelemből juttatni kell, melyek között szerepelnek az árvaházak a megyéből, a Székely Nemzeti Múzeum stb. Miután ezek a szubvenciók évente kb. csak 5000 K. összeget tettek ki, a fennmaradó jövedelemre nézve az alapító okirat úgy intézkedett, hogy a megyéből származó jó magaviseletű és jó előmenetelű polgári vagy katonai középfokú iskolai tanulók segélyezésére fordítandó. Az ösztöndíjak iránt pályázati kéréseket kellett beadni, s az ösztöndíjak odaítélését a törvényhatósági bizottság kiküldöttjei az alispánnal eszközölték. Az alapítvány eredete: végeredményben a székely közbirtokosságok és a székelység önkéntes adományából létesült, mert a székely ezredek elhelyezésére szolgáló épületeket a székelység építtette, s az ingatlanokat is ez adományozta. Tehát a királyi adományozás tulajdonképpen visszaadta a székelyeknek azt, ami az övék volt.

II.

Az impériumváltozás után a Háromszék vármegyei székelység, illetve az ezt képviselő Magyar Párt óriási küzdelmet kellett vívjon a megszálló hatóságok sérelmes intézkedései ellen. Az első sérelmes intézkedés 1923-ban történt, midőn a székelység megkérdése nélkül meghozták a 8884-1923. subpref. számú megyei szabályrendeletet, s ebben az egész tanalapi vagyont átkeresztelték „Háromszék megyei Alap Iskolai Épületek Építésére” (Fondul Judeţean pentru clădirea de localuri şcolare în judeţul Trei-Scaune). Természetesen a cél az volt, s erre is használták föl, hogy román nyelvű állami iskolákat építsenek.

Mihelyt a székelység is szóhoz juthatott a megyei tanácsban választások útján, 1928. nov. 1-jén a megyei tanács 17. jegyzőkönyvi pont alatt elhatároztuk nagy harc árán a sérelmes szabályrendelet hatályon kívül való helyezését, és az eredeti okirat újbóli hatályba helyezését. Ez a határozat azonban a gyakori kormányváltozás miatt végrehajtva nem lett, s így midőn 1930. nov. 18-án az újonnan választott megyei tanács hivatalba lépett, újból szőnyegre került ez az ügy, s többszöri akadály után a megyei tanács 1931. márc. 2-án alulírott elnöklete alatt elhatározta, hogy a Tanalap vagyonának nem lehet más rendeltetés adni, mint ami az eredeti alapító okiratban foglaltatik. Ezen határozatunk ellen azonban nemcsak fellebbezést adott be a prefektus, hanem végzetes csapást akarván mérni e székely vagyona, nemcsak azt eszközölték ki, hogy a megyei tanácsot feloszlatták, s engem, akit a magyarság akkor a mai alispáni állásnak megfelelő állandó választmány elnökévé választott meg, állásomból el-

csaptak, hanem a biztonság kedvéért kieszközölték egy ún. decret regalt (királyi dekrétumot), mellyel a Tanalap vagyonát a bukaresti Casa Şcoalelornak „ajándékozták”. Ezen sérelmes intézkedés ellen ismét meg kellett indulni, és dr. MOLNÁR Dénes a kézdívisárhelyi ingatlanokra vonatkozólag, én pedig a sepsiszentgyörgyi ingatlanokra vonatkozólag adtam be semmisségi panaszt, s ezenkívül a Magyar Párt minden tőle telhető lépést megtett, természetesen eredménytelenül.

Így tartott ez az állapot 1937-ig, midőn is a románok vissza akarván szerezni a Budapesten lévő GOJDU-alap vagyonát, a két állam között diplomáciai tárgyalások indultak meg, s a Magyar Kormány a GOJDU-alap ellenében kérte a kolozsvári Vöröskereszt-kórház, a nagyszebeni római katolikus árvaház és a háromszék megyei Tanalapnak az akkori magyar kisebbség javára való átengedését. Rendkívül hosszadalmas és bonyolult tárgyalások után, melyekben mi is megkérdéztünk, s a tárgyalások egyes fázisaira vonatkozólag megtettük észrevételeinket, végül is a két állam között megegyezés jött létre, s ebben megállapítottatott a Háromszéki Székely Tanalapról, hogy annak kezelését a Székely Nemzeti Múzeum vállalja és veszi át, s eredeti rendeltetési céljának megfelelően használja fel. Kikötöttet az ingatlanokra vonatkozólag a román állam 10 évi bérleti joga, s az évi bérösszeg szintén rendkívül káros és hosszadalmas tárgyalások után évi 370 000 lejben állapítottatott meg, mely összeget több-kevesebb utánjárás és pontatlan fizetés után egészen 1939-ig meg is fizettek, s a Múzeum teljes önzetlenséggel az adók levonása után fennmaradt összeget rendeltetési céljára is használta fel, s igen sok székely gyermeknek adott tanulmányi segélyt.

Le kell szögezmem azt, hogy a Székely Nemzeti Múzeum a részére járó szubvención kívül az egész összeget minden rezszi vagy fizetés, tiszteletdíj nélkül használta föl, hűségesen követve őseink példáját, hogy fajunkért önzetlenül kell dolgozni és áldozni.

A jelenlegi állapot még annyiban nincs teljesen rendben, hogy a VKM és a Honvédelmi Minisztérium még mindig nem fizették meg, többszöri tárgyalásaink dacára sem a bérösszeget, s így szerződésünk jelenleg csak az igazságügyminisztériummal van a kézdívisárhelyi járásbíróóság épületére s a belügyminisztériummal a helybeli csendőrség által használt épületre vonatkozólag. A nagy adóteher azonban igen nagy mértékben nehezíti a felszabadulás után a tanulók segélyezését, s a befolyt jövedelemből a Székely Nemzeti Múzeum igazgatóválasztmányja mindössze havi 60 pengőt fizet a Tanalap pénztárosának, BOGÁTS Dénes úrnak.

Még csak annyi megjegyezni valóm volna, hogy a megyei levéltárban volt iratok minden valószínűség szerint még a megszállás ideje alatt beküldet-

tek a Casa Școalelorhoz Bukarestbe, mert ilyen értelmű választ adtak volt, amikor az iratokat kértük.

A Székely Nemzeti Múzeumban erre vonatkozólag semmiféle irat nincsen a megyei levéltárból.

Hazafias tisztelettel: a Székely N. Múzeum ügyv. alelnöke

11.

SzNM ügyv.-tanácsának 1945. dec. 28-i gyűlése (jegyzőkönyv-részlet)

(...)

4. Dr. LŐRINCZ Albert ügyész felolvassa írásbeli jelentését a tanalapi épületek helyzetéről:

Jelentem, hogy a Háromszékvármegyei Tanalap ingatlan vagyónállagát a kapott megbízás folytán úgy Kézdivásárhelyen, mint Sepsiszentgyörgyön a helyszínén megtekintettem, azokat a Múzeum rendelkezésére álló épületrajzokkal azonosítottam, melynek eredményeként egy szemléltető kimutatását 9 db. általam megbetűzött rajzzal és egy betűzetlennel jelen soraimhoz csatolva a tanalapi javakat kezelő SzNM-nak tisztelettel viszonyítok. Az általam készített kimutatás az összes kézdivásárhelyi tanalapi ingatlanok pontos megjelölését, valamint azok jelenlegi bírlalói neveit foglalják magukba, utalva a műszaki rajzokra is, melyek a beépített ingatlanokat részletesen ismertetik. Ami a tanalapi telkek és épületek állapotát, a bennük foglalt leszerelhető javakat stb. illeti, közlöm, hogy ezen épületeket elfoglaló katonaságtól megkértem a vonatkozó leltárt, melyet még nem kapván meg, azt egy későbbi időpontban tudom csak az ügyv.-tanácsnak benyújtani. Jelentem egyben, hogy Sepsiszentgyörgyön, hol a Maresal SZTÁLIN utca 9. sz. alatti épületet a vármegyei csendőparancsnokság, a 11. és 13. szám alattiakat pedig a Centrul de Exploatare Treiscaune tartja a Biroul Domenii Militare⁵⁵ közlése szerint elfoglalva, sikerült többízbeni adófellebbezési tárgyalás után az adózás alól mentesítenem, mindaddig, míg ezek az épületek bérbeadási szerződések tárgyává válnak. Kézdivásárhelyen a tanalapi épületre adókiivetés nem történt ezideig az évben. A kézdivásárhelyi járásbíróssággal kötendő szerződésre, valamint a kimutatásokban is szereplő magánszemélyekkel való bánásmódra szíves utasítást várok, és vagyok kíváló tisztelettel: Dr. LŐRINCZ Albert sk. ügyész. Sepsiszentgyörgy, 1945. nov. 26-án.

Írásbeli jelentések felolvasása után dr. LŐRINCZ Albert ügyész szóbelileg is közli, hogy jogviszony a Tanalap és a jelenlegi bérlakók között nem áll fenn. Véleménye szerint azonban a jelenlegi viszonyok között nincs más tennivalója a Múzeumnak, illetőleg az ügyv.-tanácsnak, mint megengedni a jelenlegi állapotot. Az ügyv.-tanács, hosszasan megvitatva

dr. LŐRINCZ Albert véleményét, egyrészt utasítja őt, hogy szóban megtett javaslatát és véleményét terjessze elő írásban, másrészt úgy dönt, hogy a Múzeum a tanalapi épületek jelenlegi helyzetét nem tarthatja fenn. Jogviszonyt kell teremteni az épületek jelenlegi bérlakóival, s az épületeket át kell adni eredeti rendeltetésüknek. A Székely MIKÓ-Kollégium leánygimnáziumával a bérleti szerződést meg kell kötni. Az ügyv.-tanács felszólítja LŐRINCZ Albert ügyészt, tanulmányozza át a leánygimnáziumtól leküldött szerződéstervezetet, s tegyen ebben az ügyben is írásbeli javaslatot.

12.

Jogi vélemény a Székely Nemzeti Múzeum gondozásában álló Székely Tanalapi ingatlanok helyzetéről

Sepsiszentgyörgy, 1946. febr. 2.⁵⁶

Megállapítások:

1. Az 1937. évi április hó 16-án kelt és 89. számú *Monitorul Oficial*-ban közzétett Minisztertanácsi határozat 1. pontja értelmében a Háromszékvármegyei Székely Tanalap jogi személyisége, valamint önálló vagyoni kezelési joga az 1904. évi júl. hó 6-án kelt *Alapító okirat* intézkedései szerint elismertetett.

2. Ugyanezen Minisztertanácsi határozat 3. pontja szerint a Székely Tanalap javai az akkori állapotokban a Székely Nemzeti Múzeum kezelésébe utaltattak azzal, hogy a Múzeum ezeket vagyongondnoki minőségben kezeli.

3. A 4. pont értelmében a Múzeum kezelésébe juttatott ingatlan vagyon jövedelme az alapokmány rendelkezéseinek megfelelő célokra fordítandó.

4. A fenti intézkedések keresztülvitele céljából a kormány a Székely Nemzeti Múzeum alapszabályait aszerint módosítja, hogy a Múzeumnak jogot ad a Tanalap vagyont kezelni és annak jövedelmét az alapokmány szerinti célra fordítani.

5. A 6. pont szerint a Tanalaphoz tartozó mindazon épületek, melyeket a minisztertanácsi határozat idejében, vagyis 1937. évi ápr. hó 16-án állami iskolák vagy más állami intézmények foglaltak el, az *eddig törvénytelen és csupán önkényes foglaláson alapuló állapot megszüntetése céljából az állam által bérbe vendők („vor fi luate chirie de Stat”)*. A bérleti feltételek szabadon és kölcsönös megegyezéssel állapítandók meg, azzal azonban, hogy a bérleti idő 10 évet meg nem haladhat.

A minisztertanácsi határozat tehát nem bérbeadási kötelezettséget állapít meg a Múzeum terhére, hanem éppen ellenkezőleg az államot kötelezi, hogy kössön a Múzeumnak az épületekre vonatkozólag bérleti szerződést, elismervén ezáltal, hogy az addigi törvénytelen foglalási helyzetet törvényes és kölcsönös

megegyezés alapján álló jogviszony megteremtésével kell megszüntetni.

6. A fenti intézkedések alapján, tudomásunk szerint a Székely Nemzeti Múzeum a Tanalap épületeit birtokba vette, és mint vagyonkezelő azokat az épületeket, amelyeket abban az időben a Román Állam iskola vagy más intézményeinek a céljára használt, 5 évi határidőre szerződésileg bérbé adta. Az 5 évi határidő tudomásunk szerint 1942. évi ápr. hó 16-án járt le.

A bérbevételi jognak legfeljebb 10 évi határidőre való kikötése azt kívánta biztosítani, hogy a kérdéses épületek idővel mégiscsak a Tanalap szabad kezelésébe kerüljenek, ki akarván kerülni még a látszatát is annak, hogy az Állam ezeket az épületeket ennél hosszabb időre örökbérlőként kívánna használni.

Következtetések:

1. Fentiek szerint kétségtelen tehát, hogy a Múzeum a Székely Tanalap javait nemcsak jogosult, hanem *köteles* is kezelni.

2. A Román Állam ezeket az épületeket intézményei céljára csak bérelte, tehát a Tanalappal szemben csak az egyszerű *bérlő jogával és kötelezettségével* jelentkezhetik, sem többel, sem kevesebbel.

3. Az eredeti szerződésekről készült másolatok szerint a Román Állam bérbevételi kötelezettségének akként tett eleget, hogy a kérdéses épületeket 1937. ápr. 16-ával kezdődő 5 évi időtartamra (1942. ápr. 15-ig) vette bérbé. Így tehát maga a Román Állam is a részére annak idején 10 évi időtartalomra biztosított bérleti időt csak 5 évre kívánta érvényesíteni.

4. A Román Állammal kötött bérleti szerződések 1942. ápr. 15-én lejártak. Nemzetközi jogszabályok szerint az ugyanazon területen az államhatalmat átadó és átvevő államok egyike a másiknak jogutóda, így tehát a Román Állam és intézményei részére biztosított bérleti jogot a Bécsi döntés utáni időkre vonatkozólag egészen a szerződés lejártáig mint jogutóda a Magyar Állam gyakorolta, illetve gyakorolhatta volna. Téves tehát az a felfogás, mely szerint a Bécsi döntéssel a Román Állam bérleti joga felfüggesztett, és azt most az uralom újbóli átvétele után az öt év teljes kihasználásig gyakorolhatja. Nem ismerjük a tények hiányában, hogy 1942. ápr. 15-e után ki és milyen címen használta vagy bérelte a Tanalap épületeit, akármilyen formában történt is ez azonban, ha a bérleti szerződés megkötése megegyezés hiányában vagy a Múzeum, illetve a Magyar Állam hanyagsága folytán nem jött volna létre, ez a helyzet semmilyen jogszerzésre alapul nem szolgálhat, mivel csak egyszerű foglaláson, de semmi esetre szerződésileg meghatározott jogviszonyon alapult.

5. Mindezek után kétségtelen tehát, hogy az eredeti bérleti szerződések határidejének leletével,

illetve az épületek elhagyásával a Székely Nemzeti Múzeumnak mint vagyongondnoknak megnyílt a joga, de ugyanakkor kötelezettsége is, hogy az épületeket szabadon az általa, illetve vezetősége által kívánt személynek vagy testületnek adja bérbé olyan határidőre és olyan feltételek mellett, amelyek egyrészt megfelelnek az érvényben lévő jogszabályoknak, másrészt a jó gazda gondosságának és kezelési kötelezettségének pontos és jóhiszemű betartásával állapíttatnak meg.

6. Az új bérleti szerződések természetesen csak a jelenleg érvényben levő (365. sz. 1945. május 4-i) lakbérleti törvény intézkedéseinek figyelembe vétele mellett történhet meg. Értendő elsősorban ez alatt az, hogy a lakbér csak a törvényben megállapított legmagasabb határt érheti el. Nincs kizárva emellett az, hogy a Múzeum az épületeket jelenleg használó vagy ezután bérbevevő intézményekkel vagy magánosokkal oly értelmű megállapodást köt, hogy azok a bérösszegegen felül éppen a bérlet tárgyának használhatósága céljából a bérbevett épületeket saját költségükön és a bérleti összegbe be nem számíthatóan kijavítják és lakhatóvá teszik.

13.

Extras

Consiliul de Miniștri

Hotărârea No. 857.

Consiliul de Miniștri în ședința sa din 6 August 1949.

Văzând raportul tov. Ministrului al Justiției cu Nr. 234 din 4. III.,

Având în vedere dispozițiunile art. 9 alin. 2 și 6 din legea pentru controlul persoanelor juridice, fără scop lucrativ.

Hotărâște:

Art. I. Se dizolvă pe data prezentei decizii următoarele asociațiuni, persoane juridice:

(...) Fundațiunea „Fondul Învățământului” din Sft. Gheorghe, județul Trei-Scaune.

Întreg patrimoniul acestor asociațiuni dizolvate se atribuie Sfatului Popular sau organelor ce le înlocuiesc, din localitățile unde sunt situate bunurile.

Art. II. Tov. Miniștri ai Justiției și Afacerilor Interne sunt împuterniciți cu aducerea la îndeplinire a prezentei hotărâri.

(urmeză semnăturile miniștrilor)⁵⁷

Jegyzet

1. Vö. DEMETER Lajos vonatkozó dolgozatai és forrásközlése, in: *Határvidék 1762–1918/1 (Acta Siculica 2003/2, T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy)*. Korábban: VENCZEL József, **A volt határvidékek vagyonának sorsa, Erdélyi Tudományos Füzetek** 184, Kolozsvár, 1944; PÁL Gábor, **A Csíki Magánjavokról**, 1–3, *Székelyföld*, 1998/7–9, Csíkszereda; stb. A Csíki Magánjavak jelentőségét jól érzékelteti, hogy ügye kisebbségi sérelemként ugyancsak (mégpedig többször is) a Népszövetség elé került a két világháború között.
2. Vö. Maria BERÉNYI, **Istoria Fundației GOJDU (1870–1952)** – BERÉNYI Mária, **A GOZSDU Alapítvány története (1870–1952)**, Budapest, 1995. A GOZSDU Alapítványra vonatkozó hivatkozás nélküli adatokat a továbbiakban innen vettük át.
3. Az ingatlanok egy része is más rendeltetést nyert. 1907-ben a 6736/907 alispáni számú, 255/907 jegyzőkönyvi pont alatti ajándékozási szerződéssel Háromszék vármegye törvényhatóságának 7013. számmal iktatott, 302. jkv.sz. határozat alapján, melyet a belügyminiszter 6086/907.II. főszám alatt jóváhagyott, a 118. sz. tjkv. 226, 227, 228. hrsz. ingatlanokat a rajta levő épületekkel az államkincstárnak ajándékozták (eddig csak használatvezeteli voltak átengedve), „a polgári fiúiskola felvirágzása érdekében”.
4. Állami központi iskola(építési) bizottság. Az ingatlanok sorsa nem mindig követhető könnyen nyomon. Pl. a kézdívasárhelyi 373. sz. tjkv. A+ kivonatonál jegyzetben jelenik meg: a volt ezredesi udvar és valamennyi kert gyakorlóterét alakították. A telkeket és ingatlanokat No. 2742/16 Aug. 1932 bejegyzéssel a Com. Școlară Județean Sft. Gheorghe (sepsiszentgyörgyi megyei iskolai bizottság) No. 314/932 kérésére és a No. 772/16 Martie 1931 királyi rendelet alapján bekebelezte a Casa Școalelor javára, kivétel a puskaporos torony feltételeiben a Harmatlab dűlőben és a puskaporos őrház és raktár ugyanott. A Casa Școaleloról 1937. máj. 22-én írják vissza a SzNM igazgatta Háromszék megyei Tanalap javára, a Ministerul Justiției Direcțiunea Judiciară (igazságügyminisztérium igazászoigazgatási igazgatósága) No. 43769/17 Maiu 1937 rendelete (ordin) alapján, figyelembe véve ugyanazon minisztérium No. 48259/14 Maiu 1937 végzését (deciziune). 1938-ból és 1940-ből ugyancsak maradt fenn vonatkozó csere- és ajándékozási okmány: a múzeum tudta nélkül a görögkeleti egyházra írnak ekkor sepsiszentgyörgyi telekrészet – az egyház ezt elcsérlelve alakítja ki azt a telektömböt, amelyen ma az ortodox katedrális áll.
5. Külügyminisztérium, Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály.
6. **Megállapodás Magyarország és Románia között a GOZSDU-alapítványt érdeklő ügyek végleges rendezéséről**, Bukarest, 1937. okt. 27. Aláírják HORTHY Miklós kormányzó nevében EGRY Aurél udvari tanácsos, felsőházi tag, a román király nevében Ion LĂPĂDATU volt miniszter. Illetve: **1940. évi XXI. törvények**. (Maria BERÉNYI, i.m., 54–56.)
7. HERPEI János múzeumigazgató 1938-as igazgatói jelentése nem maradt fenn, a korábbi adatokat a múzeum vezetőségi jegyzőkönyveiben (**Emlékkönyv a SzNM 125 éves jubileumára**, 2., *Acta Siculica 2000/2, T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy*, 2002, 215–239). HERPEI 1939–1943-as **Jelentését**, ill. 1944-es munkatervét I. jelen kötet (**A Székely Nemzeti Múzeum igazgatói jelentései, 1939–1944**). A Tanalapról vonatkozó fejezeteket rövidített változatban áttemeltük jelen dolgozat mellékletébe, és csak itt kerülnek közlésre.
8. 1938. februárban nehéz tárgyalások nyújtanak reményt az adó mérséklésére. KERESZTESI főleg WILLER József képviselő segítő Bukarestben. Az adó elengedését nem kéri, mert nemrég a bukovinai ortodox egyház hasonló kérelmét is elutasították. Viszont meg lehet sürgetni a bér fizetését a közoktatási miniszteriumban. (KERESZTESI márc. 1.-jei levele TÖRÖK Andorhoz.) Nyáron Kézdívasárhelyen a pénzügyigazgatóság a járásbírósg negyedévi lakbérét (10 000 lej) lefoglalja, míg az adómentesítés végett benyújtott fellebbezés ügye el nem dől. A sepsiszentgyörgyi városi tanács ezzel szemben a városi illetékek megfizetése alól mentesíti őket. A bérek utáni adóra KERESZTESI 1940. márciusban még reméli, hogy elérhet 10% csökkentést.
9. BOGÁTS a múzeum autodidakta, tudós levéltárosa. Lelkiismeretes pénztárosként az evakuálást nála végzik el a Tanalap pénzügyi iratai Keszthelyen, hazahozza őket, miközben otthon maradt saját levéltári gyűjteménye elpusztul. Az 1937–38. évi zárszámadást is ő állítja össze: bevétel 369 854 lej, kiadás 20 604 lej, készpénzmaradvány 349 250 lej (a vallás- és művészetiügyi minisztérium 15809, illetve 15810/1938 sz. alatt hagyja jóvá). 1938. júl. 27-ig bevételük újabb 92 554 lej.
10. A segélyek felül aug. 20-án döntenek 200 000 lejt osztanak ki, 100 000 lejt rendkívüli kiadásokra tartanak vissza (vannak kisebb kiadások is: 1939. évi márc. 15-én FODOR Józsefné múzeumi szolgálat, mint a Tanalap ügyében eljáró küldöncnek kijáró díjat, fia kollégiumi tartozását kiegyenlíteni 2200 lejt ítélnék meg; új írógépet vesznek tanalapi költségvetésből, mivel annak adminisztrációs ügykezelése is azzal történik; a pénztáros díjazása mintegy 1800 lej, majd 60 pengő; MOLNÁR Dénes kézdívasárhelyi ügyvéd a kézdívasárhelyi ingatlanok után 1939-ben 5000 lejt kezelési díjat kap).
11. 1938-ban öt tanítványt 10–20 000 lejt segélyt kapott (össz. 70 000 lejt). Segélyben részesült továbbá 7 fiú tanuló, 9 felsőoktatásban tanuló fiú diák, ill. 3 tanárnak a külföldi tanulmányútra (1–6000 lejt, össz. 83 000 lejt); 6 lánytanuló, 7 lányhallgató, ill. 1 tanárnőnek a külföldi tanulmányútra (2–5000 lejt, össz. 47 000 lejt). 1939-ben 6 közép- és szakiskola (minden kérvényező), valamint 82-ből 52 közép- és főiskolai tanuló kérvényező nyer segélyt (ezúttal csak fiúk pályázhatnak; részletezését l. alább). HERPEI egy-egy 3000 lejt történelmi, ill. néprajzi pályadíj kifizetését is javasolja. Ugyanekkor döntenek el, hogy a fiatal vezettek tudományos továbbképzésének előmozdítása érdekében évenként két arra érdemes ifjú 3–3 ezer lejt segélyt kapjon (1939-ben TÖKÉS István, teológusnak és SÓLYOM Ferenc geológusnak ítélik oda).
12. 1945. ápr. 21-én számol be először a megyefőnökségnek a tanalapi ingatlanok állapotáról, júl. 9-én tárgyal ügyükben ismét, a főispánnal, majd 10-én a helybeli plébánosnal.
13. L. BOÉR Hunor (közlő). **A Székely Nemzeti Múzeum vezetőségi jegyzőkönyvei, 1945–1955**, jelen kötet. A fontosabb jegyzőkönyvi részeket a datálás alapján kereshetők vissza.
14. Mivel az ügyvezető-tanács másként dönt, LŐRINCZ dec. 31-én le is mond mint jogtanácsos.
15. Kézdívasárhelyi építési vállalkozó 1944. évi kézdívasárhelyi javítások kifizetését kéri (15 035 P.).
16. DIÉNES Jenő megküldi a kézdívasárhelyi ingatlanok telekkönyvi másolatát. Adótartozásuk 9961,67 pengő, ezért bizonyos ingatlanok meg vannak terhelve. Ismeretlen tettesek rongálják az ajtókat, ablakokat. Tisztázza továbbá bizonyos ingatlanok sorsát (a katonaság, a 21. Tüzérezred tudni akarja, nekik kell-e fizetni a bért, kell-e egyáltalán). Febr. 18-i kimutatása: az oroszfalui tagok (az ún. „kézdívasárhelyi gyakorlótér”) már 1921-ben a román állam tulajdonába került, 1941-ben a magyar államhoz, 1945-ben vissza a román államhoz. DIÉNES sajnos 1946. május elején már súlyos beteg, halála komoly veszteség a tanalapi ügyintézésben is.
17. 1946. januárban CSEREY Aladár kézdívasárhelyi kádármeister jelenik meg a Múzeumban. 1945. május 1-jétől a kézdívasárhelyi polgármeister engedélye alapján a Tanalap egyik kézdívasárhelyi épületében lakik, lakhatóvá tétele céljából nagyobb összeget fektetett be, s most a katonaság ki akarja tenni. Kéri, hogy kössenek vele bérleti szerződést. Decemberben a kézdívasárhelyi gondnok 25 lakónak adja bérebe az épületek egy részét, ezekből 1947. júniusra 6 elköltözik, helyükbe egy új jön. A nagy lak-tanyában elhelyezett lakók viszont semmi bért nem fizetnek. A lakbértörvény értelmében az összegeket ráadásul kétszeresre kell ekkor felemelniük.
18. 1947. márciusban bentlakók a lakatlan helyiségek ajtóit, ablakait és padlóit lopják, feljelentést kell tenniük ellenük. Szeptemberben ügyvédet (MÁGORI Jenő) kell felkérniük a múzeumot képviselni ez ügyben. 1948. márciusban az összes lakót kilakoltatják, és áprilisban a rongálókat a kézdívasárhelyi járásbírósg 3–3 havi elzárásra és 2000 lejt (behajthatatlan) kártérítésre ítéli.
19. 1946. februárban a sepsiszentgyörgyi róm. kat. Zárda-iskola kér épületet, szeptemberben ugyaninnen a plébánia a csendőrség használta épületet kéri a róm. kat. gimnázium internátusának. Decemberben a

kolozsvári vakok és siketnémák intézete érdeklődik kézdívasárhelyi épületek iránt (a Székelyföldön állítanának fel gyógypedagógiai intézetet). 1949. márciusban a kézdívasárhelyi földműves iskola és mintagazdaság beköltözése merül fel ugyanott. Persze akad nem egyházi megkeresés is: 1948. áprilisban a „Sportind Szövetkezet” a kézdívasárhelyi ADY utcai épülettömböt szeretné bérbe venni egy létesítendő sportáruhárrá céljaira. 1949. júniusban a kaszárnya helyére szeretne a város közfürdőt építeni.

20. A bérleti szerződést a Szabadság tér (főtér) 11. és 13. sz. épületekre kötik, az Erdélyi Ref. Egyházkerülettel, a sepsiszentgyörgyi Ref. Székely MIKÓ-Kollégium leánygimnáziuma számára. Probléma azonban itt is adódik: 1946. dec. 18-tól 1948. márc. 31-ig való lakbérét úgy akarja kifizetni a Székely MIKÓ-Kollégium pénztára, hogy levonja belőle a pénzügyből befizetett 27%-os adó összegét. Ezért a lakbért a Múzeum nem veszi át, azzal az indoklással, hogy bizonyos részingatlanok után nem vonhatják le az adót, mert arról a Tanalap semmiféle lakbért sem kap.

21. A kézdívasárhelyi csendőrség 1946. októberben közli, hogy beköltözött a Tanalap ADY Endre utca 5. szám alatti épületébe, elfoglalván négy helyiséget, meg is egyeznek 30 000 lej havi lakbérben, de a helyiségek lakhatóvá tétele ellenében ezt kéri egy évig (1947. okt. 15.) elengedni. A sepsiszentgyörgyi csendőrlégió századosa már 1946. május 7. előtt felkeresi őket bérleti szerződés tárgyában, de júliusban még formai kifogásokkal halogatták a szerződés megkötését, azt 1947. márciusban írhatja csak alá - a Múzeum. Felterjesztik a marosvásárhelyi csendőrfelügyelőséghez. Novemberben kiderül, hogy a csendőrség a szerződés dátumait meghamisította (a Szabadság tér 13. sz. alatti épület mel-
léképületei viszont a katonai téparancsnokság engedély nélkül használja). Végül 1948. februárban állapodnak meg a csendőrséggel havi 4000 lej bérben, és az 1947. aug. 15-től 1947. dec. 31-ig esedékes lakbért (18 000 lej) ekkor meg is kapják. 1948. júl. 1. után viszont a sepsiszentgyörgyi csendőrség nem fizet többé a Tanalapanak.

22. 1947. június helyzet: a Járásbíróság által használt épületért Kézdívasárhely lakbért fizet (300 000 lej), és a városi költségvetésbe fel van véve további 1 millió lej erre a célra). A csendőrség által elfoglalt helyiségek bérösszegekben is a város költségvetésébe vesznek fel bizonyos összeget. SZABEDI javasolja is, hogy a kézdívasárhelyi tanalapi épületeket - ha bérbevételükre hajlandónak mutatkozik - Kézdívasárhely városnak kellene hosszabb időre bérbe adni.

23. A Tanfelügyelőség mint szerv, bár főtanfelügyelője múzeumi vezetői tag, jellemző módon még 1949. februárban sem válaszol a tisztázást kérő Múzeumnak.

24. A Néptanács tanügyi osztályához fizették, állítják, később viszont kiderül, hogy egészen más bankszámlára.

25. 1948. májusban a város felszólítja őket, hogy az ún. kaszárnya bombasérült és életveszélyes részét bontassák le, téglakerítését javíttassák ki, vakoltassanak.

26. A hivatalos közlöny (*Mon. Oficial*) 1947. szept. 8-12-i 206. számban jelenik meg. Eszerint az alapok kezelői felelősek a kezelésben lévő javakért.

27. Visszatérő mozzanat: 1948. május 16-án ismét lejár a tűzbiztosítási kötvény, ekkor a Tanalap sepsiszentgyörgyi és kézdívasárhelyi ingatlanait együtt 2 000 000 lej értékben kívánják újra biztosítani.

28. A nemzetnevelésügyi minisztériumhoz tartozó Iskolák és a Nép Kultúrája Háza, annak Alapok és Alapítványi és Egyesületi Felügyelet Igazgatósága (Ministerul Educației Naționale Casa Școalelor și a Culturii Poporului, Direcția Fondurilor și Controlului Fundațiilor și Asociațiilor) 1865, 5880 és 13.752/1948 sz. leiratai az 1937-es lakbérszerződés másolatát illetően. Ekkor már csak a kézdívasárhelyi 7-9. pozíciókat vizsgálják (amelyeket 1937-ben a Tanalap tulajdonába írtak), bekérve a vagyonlistát és a SzNM Alapszabályait (a Tanalpra vonatkozó kitétekért), ill. az 1937-es szerződés másolatát. 1948. ápr. 26-án küldik fel Bukarestbe.

29. Az ügy intézése során átszervezésen megy át: Ministerul Instrucțiunii și Culetor, majd Ministerul Educației Naționale. A művészetügyi tárca levelében viszont Ministerul Învățământului Public.

30. Az 1949. évi költségvetést 1949. februárban a megyei művelődési felügyelőség (Consilieratul Cultural) útján terjesztik fel újra jóváhagyásra a műv-

szetügyi minisztériumba, ezúttal viszont a közoktatási tárca reagál rá, l. tovább.

31. I. Fiúiskolai tanulók: KOZMA László, VI/a. oszt. 500 lej, UNGVÁRI Dezső, VII/a. oszt. 500 lej, GÁBOR Áron, VIII/a. oszt. 500 lej, KOVÁCS Ádám, VIII/a. oszt. 500 lej, ÖRDÖG Zoltán, VIII/a. oszt. 500 lej, BÁCS Ernő, VIII/b. oszt. 500 lej, SÁRKÁNY János, VIII/b. oszt. 1000 lej, BALÁZSI Ignác, IX. oszt. 500 lej, TÖKBANDI Károly, IX. oszt. 500 lej, DEME Gábor, IX. oszt. 500 lej, KOVÁCS Lajos, IX. oszt. 500 lej, VIRÁG Imre, IX. oszt. 500 lej, VÁNTSA Károly, IX. oszt. 500 lej, GÁSPÁR Zoltán, IX. oszt. 500 lej, AULICH Sándor, X. oszt. 1000 lej, DÉNES Csaba, X. oszt. 1000 lej, FINNA István, X. oszt. 1000 lej, MOJSZESZ Frigyes, X. oszt. 1000 lej, VÁRHELYI Etele, X. oszt. 1000 lej, BÁCS Mihály, I/a. oszt. 1000 lej, KÉSZ Imre, XI/a. oszt. 1000 lej, KOVÁCS Géza, XI/a. oszt. 1000 lej, KOVÁCS József, XI/a. oszt. 1000 lej, ÖRDÖG Gyula, XI/a. oszt. 1000 lej, FÖLDES László, XI/b. oszt. 1000 lej, KOVÁCS András, XI/b. oszt. 1000 lej, ZSIZSIK Jenő, XI/b. oszt. 1000 lej, CSERE Ákos, XI/b. oszt. 500 lej, VARGA Zsigmond, XI/b. oszt. 500 lej. Összesen: 21 500 lej. II. Leányiskola: SULYOK PÁL Magda V/a. oszt. 1000 lej, PAPP Edit V/a. oszt. 500 lej, KÖNTÉS Irén V/b. oszt. 500 lej, IMREH Magda V/a. oszt. 500 lej, KÓSA NAGY Anna VI/b. oszt. 500 lej, ETÉDI Irén VII/a. oszt. 500 lej, RÁPÓ Teréz VII/a. oszt. 500 lej, GAZDA Margit VII/b. oszt. 500 lej, DÉNES Ilona IX. oszt. 500 lej, GYERKÓ Olga IX. oszt. 500 lej, MEDGYESI Róza IX. oszt. 500 lej, SANTA Olga IX. oszt. 500 lej. Összesen: 6500 lej. III. Egyetemi hallgatók: DOMOKOS Géza tanárjelölt részére 1000 lej, MOLNÁR Sándor 1000 lej. Összesen: 2000 lej.

32. A Tanalap költségvetése az utolsó években: 1947. márc. 24-én a Tanalap 1946/47. évi zárszámadása: bevétel 1 584 630 lej, kiadás 1 296 000 lej, pénztári maradvány 288 630 lej. 1948. jún. 18-án az 1947/48. évi zárszámadás: 1947. márc. 1-jétől 1947. aug. 12-ig (pénzbeváltás) bevétel 288 630 lej, kiadás 288 630 lej. 1947. aug. 15-től 1948. márc. 31-ig bevétel 49 473 lej, kiadás 27 213 lej, pénztári maradvány 22 260 lej. Későbbiekből csak a kézdívasárhelyi gondnok zárszámadása ismert.

33. Kézdívasárhely 1950-től, a területi közigazgatási reformtól más köz-igazgatási egységhez (a Háromszék megye keleti feléből alakított rajonhoz) tartozik. 1951. jan. 17-i jegyzőkönyvvel a Sepsiszentgyörgy rajoni tanügyi osztályon SZÉKELY Zoltán művelőigazgató Tanalap-kezelői minőségben, MAGYARÓSI Márton főtanfelügyelő, SCHULLER Sándor szövetkezeti iskolai igazgató, valamint MÁRKOS Béla, a „Școala Tehnică de Științe Comunale” igazgatója azt javasolja, hogy a Szabadság tér 9. és 11. sz. legyen a szövetkezeti iskoláé, a 13. sz. MÁRKOS intézményé. Az oktatási minisztérium 121.485/1950 leiratára és az 1948. aug. 3-i 176. sz. rendelet IV. cikkelyére, illetve az 1944. év eleji, érvényben maradt XI. törvény IX. része 8. cikkelyére hivatkoznak. Febr. 6-án a Szabadság tér 9. sz. alatt lévő épületéből a rendőrség kiköltözik, az épületet leltárral átveszik, és átadják a szövetkezeti iskolának. A rendőrség még ezután is majdnem lebont valamit, kénytelenek tiltakozni. A jegyzőkönyv célolta rendezéssel az ingatlanok visszanyerik-megőrzik tanügyi rendeltetésüket az államosítással is, ám végleges átadásuk csak a rajon 1951. szeptemberi átiratát követően fog megtörténni, tehát a kérdés lényegében mindaddig nyitott marad.

34. A rajoni néptanács jogügyi osztálya küldi meg 16497/1951 sz. átiratával, kivonatát.

35. Szám: 3099/1941. alisp. Hivatalos használatra illetékmentes. Hogy a fenti kivonatos másolat a Háromszék vármegye levéltárában őrzött eredeti jegyzőkönyvvel kivonatosan SÁRÓK szóra megegyezik, igazolom. Sepsiszentgyörgy, 1941. március hó 31-én. P.H. DEÁK Ferenc s.k. megbízott h.v.m. levéltárnok.

A másolat hitelül: Sepsiszentgyörgy, 1946. évi február hó 12-én. SZABÉDI László s.k. ügy. igazgató-őr (SzNM).

36. Hátoldalán: CSUTAK Vilmos (SzNM-igazgató) példánya.

37. A két „Pro memoria” CSUTAK Vilmos hagyatékából került elő. HERPEI János bejegyzése rajtuk: 1944. VIII. 16.

38. Vö.: **Elkonfiskálták a megyei tanalap vagyonát.** *Székelyi Nép*, 1931. ápr. 5., 28. sz. Idéz a *Hivatalos lap (Monitorul oficial)* márc. 26-i számából: a közoktatásügyi miniszter 9465/1931. jelentése alapján, figyelembe véve a minisztertanács 208/1931 sz. határozatát, valamint a közoktatásügyi minisztérium szervezéséről szóló törvény 199. és 215. szakaszait,

elhatározza, hogy a háromszékmegyei tanalap összes ingatlan vagyonával átmegei a megyei iskolai bizottság kezelésébe, a központi iskolai bizottság ellenőrzése, vezetése és irányítása mellett, az 1930. júl. 1-jei törvény 215. szakasza értelmében. A szóbanforgó vagyon 10–15 millió lej értékű. Továbbá: 1923-ban egy „statut județean”-t hoztak, mely az alapítványi jövedelmét állami iskolák építésére rendelte, de ez a szabályrendelet is meghagyta az alapítvány önálló szervezetét és a megyei tanács hatáskörét. Ez is érvénytelen, mert az alapítványokra vonatkozólag csak a jogi személyekre és alapítványokra vonatkozó régi és újabb törvény rendelkezései lehetnek irányadóak, melyek előírják az alapítványok megszüntetésének módozatait, s egyszerű szabályrendelettel ezt közölni nem lehet. Ezért már a régi megyei tanács is utasítást adott az alapítványi jogi helyzetének tisztázására, a jelenlegi pedig márc. 2-i gyűlésén elhatározta, hogy visszaadja eredeti rendeltetésének.

39. Vö.: **A megyei intérimár bizottság elajándékozta a tanalap vagyonának egy részét. 2 milliós ajándék a szentszentgyörgyi gör. keleti egyháznak.** *Székeley Nép.* 1932. márc. 17., 21. sz. A csendőrpáncsnokság emeletes épületéről van szó és a hozzá tartozó udvarról. Az elajándékozás az 1923. évi, ekkor már érvényben nem lévő statútumok 4. és 6. szakasza alapján történt (e szakaszok sem a vagyon elidegenítéséről szóltak). Az intérimár bizottság határozata a király megígérte vizsgálatnak vágott elébe, és br. SZENTKERESZTY BÉLA fellebbezte meg.

40. KERESZTES Károly, mint a Múzeum igazgató-választmányának ügyvezető alelnöke siet értesíteni az elnök TÖRÖK Andort. A Kézdivásárhelyre küldött kísérőlevelében kéri, írja vagy írassa össze a Tanalap ottani összes ingatlanját, de ne a telekkönyvek alapján, hanem hogy kiderüljön, hány épület van, hány helyiséggel, milyen állapotban, jelenleg kik használják? Felveti, nem volna-e szükség az igazgató-választmány egy rendkívüli ülésére? (KERESZTES Károly 1937. ápr. 24-i levele.)

41. A kivonatban kitöltve tintával (2639/24.XI.1936), majd áthúzva piros ceruzával. A hivatkozást az *Alapszabályok*ban (*Statute*) az összes módosításra összegezve vezették be.

42. A nagyszabéni róm. kat. árvaház ügyének párhuzamos rendezése:

Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale

Consiliul de Miniștri, în ședința de la 23 Februarie 1937.

Luând în deliberare referatul d-lui ministru al Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale cu Nr. 130.800 din 10 Februarie 1937, referitor la chestiunea Orfelinatului Terezian din Sibiu și având în vedere jurnalul Consiliului de Miniștri Nr. 1.434 din 15 Iulie 1935, Decide:

Se recunoaște „Fondului Orfelinatului Terezian din Sibiu”, caracterul de fundație și personalitate juridică de drept public, conform art. 12 al legii pentru regimul general al cultelor din 1928, urmând a funcționa conform acesteia legi sub administrația Ordinariatului Romano-Catolic de rit latin de Alba-Iulia și sub controlul Guvernului Statului, prevăzut în această lege.

1. Inscripțiunea în cartea funduară a dreptului de proprietate modificată în 1921 la intervenția guvernului, se ratifică prin o dispoziție a Ministerului de Justiție, precum urmează:

„Fondul Orfelinatului Terezian”, administrat de Ordinariatul Romano-Catolic de rit latin din Alba Iulia.

2. Partea de edificiu ocupată actualmente de Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, întru cât nu intervine un contract de închiriere, va fi pusă la dispoziția Administrației „Fondului Orfelinatului Terezian”, respectiv Ordinariatului Romano-Catolic de rit latin de Alba Iulia.

3. Proceșele pe rol în fața Înaltei Curți de Casație, secția I. sub dosar Nr. 1518 din 1933 și dosar Nr. 1600 din 1936, rămânând fără obiect, vor fi stinse și încheiate în așa fel ca ambele părți vor anunța de acord Înaltei Curți soluționarea litigiilor prin aranjamentul cuprins în acest jurnal, fără cheltuieli de judecată.

4. D-I ministru al Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a dispozițiilor din prezentul jurnal, iar d-I ministru al Justiției cu emiterea ordoonanței prevăzute în art. 1 de mai sus. Gh. TĂTĂRESCU, Ion INCULEȚ, Dr. I. COSTINESCU, V. P. SASSU, Mircea CĂNCICOV, M. DJUVARA, Valeriu POPP, I. NISTOR, V. IAMANDI, D. IUCA. Nr. 384.

43. Văzut de Indescifrabil, avocat. – Nr. 6811. 31. Jul. 1937. Administrația Financiară de Încasări și Plăți Trei Scaune. Văzut de noi și luat nota: L.S.

ss. Indescifrabil, Administrator Financiar. (Ügyvédi, megyei pénzügyi, kezelői láttamozások.) Pentru conformitate copii:

Sft. Gheorghe, la 16. Februarie 1938. P. Președinte. (Másolat hitelesítése.) Az utolsó (másolat)hitelesítés SZABÉDI mint igazgató-őr kezefírásával, aláírásával: Pentru copie SZABÉDI László cust. dir. 11. VII. 1947.

44. *A segélyezettek 1938. aug. 20-i döntése:* 5 iskola, 28 fiútanuló és 17 leánytanuló kérése. A kiosztott összeg 200 000 lej.

I. Iskolák: a sepsiszentgyörgyi ref. Székely MIKÓ-kollégium, 20 000 lej, a kézdivásárhelyi róm. kat. gimnázium, 15 000 lej, a sepsiszentgyörgyi ref. Iparostanonc Iskola, 15 000 lej, a sepsiszentgyörgyi ref. Székely MIKÓ-kollégium Leánygimnáziuma, 10 000 lej, s végül a Háromszék megyei Erzsébet Árvaleány Nevelő Intézet, 10 000 lej, összesen az iskoláknak 70 000 lej.

II. Fiú tanulók: RÁDULY Géza, a gyulafehérvári róm. kat. fg. VI. oszt. tanulója, 5000 lej, TORDAI Dezső, a helybeli MIKÓ-kollégium V. oszt. tanulója, 5000 lej, TÚRÓCZI Botond Zsolt, a helybeli MIKÓ-kollégium III. oszt. tanulója, 4000 lej, NAGY Károly, a helybeli MIKÓ-koll. VIII. oszt. tanulója, 3000 lej, BOKOR Ernő, a helybeli MIKÓ-koll. VII. oszt. tanulója, 4000 lej, CSUTAK Árpád, a helybeli MIKÓ-koll. V. oszt. tanulója, 6000 lej, CSUTAK Csaba ref. teol. hallgató, 6000 lej, PÁL Elek bukaresti szépművészeti akadémiai hallgató, 5000 lej, JAKÓ Ferenc kolozsvári ötödéves orvostanhallgató, 5000 lej, BITAI Lajos ref. teológus, 4000 lej, GO CZ István kolozsvári III. éves tanárjelölt, 5000 lej, BARABÁS Mihály ref. teológus, 5000 lej, IKAFALVI DIÉNES Zsombor, a bukaresti Műegyetem III. éves hallgatója, 5000 lej, K. SZÁSZ Kálmán tanárjelölt, 5000 lej, BODÓ Jenő tanárjelölt, 4000 lej, SÓLYOM Ferenc berlini tanárjelölt, 4000 lej, HARKÓ József MIKÓ-kollégiumi óraadó tanár, 1000 lej, SZÓCS Huba brassói kereskedelmi iskolai tanuló, 3000 lej, összesen a fiútanulóknak 83 000 lej.

III. Leánytanulók. SZ. MOLNÁR Réka brassói áll. keresk. iskolai tanuló, 5000 lej, MOLNÁR Ágnes kézdivásárhelyi áll. gimn. tanuló, 2000 lej, ANTAL Regina kézdivásárhelyi áll. gimn. tanuló, 2000 lej, CSEKME Erzsébet ref. tanítóképző intézeti növendék, 2000 lej, KERÉKES Piroksa, a sepsiszentgyörgyi ref. leánygimnázium tanulója, 3000 lej, HADNAGY Anna ref. tanítóképző intézeti növendék, 3000 lej, GYENGE Erzsébet VII. gimn. oszt. tanuló, 2000 lej, GYENGE Judith orvostanhallgató, 3000 lej, GO CZ Erzsébet tanárjelölt, 3000 lej, GÖDRI Anna tanárjelölt, 2000 lej, NAGY Mária tanárjelölt, 5000 lej, DUDUCZ Edith egyetemi hallgató, 4000 lej, VOLLONCS Anna főiskolai hallgató, 4000 lej, BÁNYAI Edith tanítónő, 4000 lej, OLAH Ilona ref. tanítóképző intézeti növ., 3000 lej, összesen a leánytanulóknak 47 000 lej.

1939. aug. 18-i döntés: 6 iskola, 55 középiskolai és 30 főiskolai tanuló kérése. A kiosztott összeg 200 000 lej.

I. Iskolák: a sepsiszentgyörgyi ref. Székely MIKÓ-kollégium főgimnáziuma, 14 000 lej, a ref. Székely MIKÓ-koll. leánygimnáziuma, 8000 lej, a sepsiszentgyörgyi ref. Tanonciskola, 12 000 lej, a kézdivásárhelyi róm. kat. gimnázium, 10 000 lej, a kézdivásárhelyi róm. kat. Téli Földműves Iskola, 8000 lej, és az Erzsébet Árvaleány Nevelő Intézet, 8000 lej. Összesen a 6 iskolának 60 000 lej.

II. Középiskolai tanulók: VERESS Dániel, a helybeli MIKÓ-kollégium I. oszt. tanulója, 2000 lej, BALOGH Zoltán, a helybeli MIKÓ-koll. I. oszt. tanulója, 2000 lej, KERESZTES László, a helybeli MIKÓ-koll. I. oszt. tanulója, 3000 lej, KELEMEN Frigyes, a kézdivásárhelyi róm. kat. gimnázium I. oszt. tanulója, 3000 lej, TUZSON András, a kézdivásárhelyi róm. kat. gimnázium I. oszt. tanulója, 2000 lej, SZÓTS Csaba Ubul, a kézdivásárhelyi róm. kat. gimnázium I. oszt. tanulója, 2500 lej, KOVÁCS Mózes, a helybeli MIKÓ-koll. II. oszt. tanulója, 3000 lej, VARGHA Vilmos, a kézdivásárhelyi róm. kat. gimnázium III. oszt. tanulója, 2500 lej, ANTAL Árpád, a helybeli róm. kat. gimnázium II. oszt. tanulója, 2500 lej, GAZDAG Zoltán, a kolozsvári unit. kollégium II. oszt. tanulója, 1500 lej, POTSA József, a helybeli MIKÓ-kollégium III. oszt. tanulója, 2000 lej, FARKAS Pál, a kézdivásárhelyi róm. kat. gimn. IV. oszt. tanulója, 2000 lej, FELSZEGHI József, a kézdivásárhelyi róm. kat. gimn. IV. oszt. tanulója, 3000 lej, NAGY András, a helybeli MIKÓ-koll. V. oszt. tanulója, 3000 lej, IMRE Albert, a helybeli MIKÓ-kollégium VI. oszt. tanulója, 2500 lej, TORDAI Dezső, a helybeli MIKÓ-kollégium VI. oszt. tanulója, 3000 lej, VARGHA Jenő, a helybeli MIKÓ-kollégium V. oszt. tanulója, 3000 lej, ALBERT Zsigmond, a kolozsvári unit. kollégium V. oszt. tanulója, 2000 lej, PÉTER Pál, a helybeli MIKÓ-koll. III. oszt. tanulója, 2000 lej, RÁDULY Géza, a gyulafehérvári róm. kat. gimnázium tanulója,

3000 lej, MÜLLER József, a helybeli MIKÓ-kollégium VII. oszt. tanulója, 2000 lej, BOKOR György, a helybeli MIKÓ-kollégium VIII. oszt. tanulója, 2500 lej, KISS István, a kolozsvári Áll. Felsőkereskedelmi Iskola VIII. oszt. tanulója, 2000 lej, PAÁL Attila, a marosvásárhelyi róm. kat. tanítóképző VII. oszt. tanulója, 1500 lej, BOCZ Ernő, a nagyenyedi ref. Tanítóképző VIII. oszt. tanulója, 2000 lej, CSUTAK Árpád, a helybeli MIKÓ-kollégium VI. oszt. tanulója, 5000 lej és VERESS Gyula, a helybeli MIKÓ-kollégium I. oszt. tanulója, 2000 lej. Összesen a középiskolai tanulóknak 80 500 lej.

III. Főiskolai hallgatók: SALAMON Sándor érettségizett tanuló, 2000 lej, DOBOLYI László, a kolozsvári ref. teológia I. éves hallgatója, 3000 lej, CSIA Pál, a kolozsvári ref. teológia I. éves hallgatója, 2000 lej, ROMBAUER Tivadar tanárjelölt, 3000 lej, NAGY Károly érettségizett tanuló, 1000 lej, BITAI Lajos, a kolozsvári ref. teol. II. éves hallgatója, 2000 lej, BÖLÖNI András, a kolozsvári ref. teol. IV. éves hallgatója, 2500 lej, DÉNES Dezső, a kolozsvári ref. teol. II. éves hallgatója, 2500 lej, FERENCZ János, a kolozsvári ref. teol. II. éves hallgatója, 3000 lej, ELEKES József, a kolozsvári ref. teol. II. éves hallgatója, 2000 lej, BARABÁS Mihály, a kolozsvári ref. teol. III. éves hallgatója, 3000 lej, KOCSIS István, a kolozsvári ref. teol. III. éves hallgatója, 3000 lej, CSUTAK Csaba, a kolozsvári ref. teol. I. éves hallgatója, 5000 lej, DIÉNES Zombor, a bukaresti Műegyetem hallgatója, 3000 lej, JANCSÓ Tibor, a temesvári Műegyetem hallgatója, 1500 lej, BÁNYAI János, a bukaresti Műegyetem hallgatója, 2000 lej, JAKÓ Ferenc kolozsvári orvostanhallgató, 2000 lej, TANA István kolozsvári orvostanhallgató, 3000 lej, DARAGUS Ernő kolozsvári II. éves joghallgató, 1500 lej, CZOMPO István kolozsvári tanárjelölt, 1000 lej, DEZSŐ Tibor, a kolozsvári ref. teol. II. éves hallgatója, 3000 lej, SÓLYOM Ferenc tanárjelölt, 3000 lej, TÖKÉS István ref. teológus, 3000 lej. A főiskolai hallgatóknak összesen 59 500 lej.

45. A Magyar Népközösség vezető személyiségei.

46. HERPEI itt zárójelben idezi az akkori közbenjárás: „Romániai Magyar Népközösség, Bukaresti titkárság, 18/939.-M/L. Nagyságos HERPEI János igazgató úrnak, Sepsiszentgyörgy. Igen tisztelt Igazgató Úr, a múzeum házadója ügyében gr. BÁNYAI Miklós elnök úr f. hó 26-án beszélt GAFENCU külügyminiszter úrral, aki megígérte, hogy ebben az ügyben interveniálni fog a pénzügyminiszternél. Az ügyet írásban is előterjesztettük a külügyminiszternek, remélem tehát, hogy tenni fog valamit. Magyar testvéri köszöntéssel: MIKÓ Imre s.k. főtitkár”

47. A szenvedett károk részletezése (pengőben): a. 22/1. helyrajzi számú kőház. Pincéjében: 1 db. villanylámpa 7; 1 db. villanyégő 1,50; 2 db. villanykapcsoló 4; 1 db. ajtókapcsoló 4; 1 db. ajtókulcs 1,60; földszintjén: 5 db. függő villanylámpa 35; 2 db. jobb minőségű villanylámpa 54; 10 db. villanyégő 15; 6 db. villanykapcsoló 12; 1 db. villanybiztosítótábla 15; 15 m villanyhuzal 20; 1 db. konyhai kimentő 70; 1 db. vízvezeték csatlakozó felszereléssel 84; 5 db. kilincs 40; 12 db. kulcs 16; 1 db. ablak fatábla 22; 2,0092 m² ablaküveg 13,40; emeletjén: 6 db. függő villanylámpa 42; 4 db. jobb minőségű villanylámpa 108; 14 db. villanyégő 21; 9 db. villanykapcsoló 18; 1 db. villanybiztosítótábla 15; 1 db. villanyóra 84; 25 m villanyhuzal 34; 1 db. vízvezeték csatlakozó felszereléssel 67; 4 db. ajtózár kilincsel 47; 8 db. kulcs 11; 3,8016 m² ablaküveg 25,40. Padlásán: 1 db. kulcs 2; 0,3500 m² ablaküveg 2,40; egész épületen helyrehozási, javítási és szerelési munkák: 650. Összesen: 1537,30. b. 223/1. helyrajzi számú ház. Külső felén: 1 db. villanylámpa 6,60; 1 db. villanyégő 1,50; 2 db. villanykapcsoló 4; pincéjében: 2 db. villanylámpa 13,20; 2 db. villanyégő 3; földszintjén: 5 db. függő villanylámpa 35; 6 db. jobb minőségű lámpa 156; 12 db. villanyégő 18; 7 db. villanykapcsoló 14; 1 db. villanybiztosítótábla 15; 1 db. villanyóra 84; 22 m villanyhuzal 29,30; 1 db. fürdőkád felszereléssel 500; 1 db. mosdó felszereléssel 120; 2 db. biztosító zár 26; 2 db. ajtózár kilincsel 23,50; 2 db. kilincs verettel 16,50; 14 db. kulcs 19,60; 2,9344 m² ablaküveg 19,60; emeletjén: 12 db. függő villanylámpa 84; 13 db. villanyégő 19,50; 5 db. villanykapcsoló 10; 1 db. villanybiztosítótábla 15; 20 m villanyhuzal 26,60; 1 db. vízvezetékcsatlakozó 10; 1 db. vaskályha 85; 1 db. ajtózár kilincsel 11,40; 2 db. kilincs 16,50; 1 db. biztosító zár 13; 10 db. kulcs 14; 2 db. ablakzárny 20; 6,3360 m² ablaküveg; padlásán: 1 db. kulcs 2; 4,0480 m² ablaküveg 27; 1 db. ablakkeret 6; egész épületen: helyrehozási, javítási és szerelési munkák 680. Összesen: 2177,20. c. 224/1. helyrajzi számú ház. Külső felén: 1 db. villanylámpa 7; 1 db. villanyégő 1,50; pincéjében: 3 db. villanylámpa 15;

1 db. kapcsoló 2; 1 db. kulcs 2; földszintjén: 10 db. függő villanylámpa 66; 6 db. jobb minőségű villanylámpa 156; 17 db. villanyégő 25,50; 8 db. villanykapcsoló 16; 1 db. villanyóra 84; 1 db. villanybiztosító tábla 15; 30 m villanyhuzal 39,90; 10 db. érc mosdókagyló csappal 1100; 5 db. kilincs 42; 17 db. kulcs 23,80; 4,3900 m² ablaküveg 29,30; 2,5344 m² tejuveg 33,80; emeletjén: 5 db. függő villanylámpa 33; 13 db. villanyégő 19,50; 11 db. villanykapcsoló 22; 1 db. villanybiztosítótábla 15; 1 db. villanyóra 84; 15 m villanyhuzal 20; 1 db. vaskályha 84; 6 db. kilincs 50,40; 14 db. kulcs 19,60; 8,8704 m² ablaküveg 59,20; padlásán: 1 db. kulcs 2; 2,576 m² ablaküveg 17,20; 6 db. ablakkeret 36; egész épületen: helyrehozási, javítási, szerelési munkák 950. Összesen: 3070,70. d. Helyrajzi számmal meg nem jelölt kőház: 24 db. függő villanylámpa 168; 1 db. jobb minőségű villanylámpa 27; 35 db. villanyégő 52,20; 13 db. villanykapcsoló 26; 2 db. villanybiztosítótábla 30; 1 db. villanyóra 84; 50 m villanyhuzal 66,50; 3 db. vaskemence 350; 1 db. mosogatószekrény fémből 167; 1 db. melegvíztartó nagy tartály 200; 1 db. teljes fürdőfelszerelés 500; 1 db. teljes klozetfelszerelés 120; 1 db. rézúti 130; 1 db. vízvezetékcsatlakozó 70; 1 db. vízvezetékcsatlakozó 2 db. biztosítózár 26; 30 db. kulcs 39,90; 4 db. kilincs 33; 1 db. csempékálya 270; 1 db. ajtó 60; 3 db. ablakkeret 30; 13,7904 m² ablaküveg 92; helyrehozási, javítási, szerelési munkák 70. Összesen: 3251,90. e. 222/5, 224/2, 224/3, 225/1, 225/2. helyrajzi számú udvarok: 1 db. kapuszárny 130; 2 db. szivattyús kút 800; 7 db. kapukulcs 18,90; helyrehozási és javítási munkák, pl. klozet, kerítés stb. 330. Összesen: 1278,90. Szenvedett károk összesítése: 11 316. Azaz *Tizenegyezerháromszázötvenhat pengő*. Sepsiszentgyörgy, 1940. szept. hó 24-én. HERPEI János s.k. a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója. BOGÁTS Dénes s.k. a Székely Nemzeti Múzeum ig.-vált. tagja.

48. A szenvedett károk részletezése: a. A kézdívásárhelyi honvéd laktanya épületén, melyet az úgynevezett „Román katonai előkészítő parancsnokság” használt: 98 db. nagy ablakzárny 980; 320 db. nagy ablak üvegtábla 414,80; 124 db. kis ablakzárny 826,60; 124 db. kis ablak üvegtábla 206,70; 40 db. ajtózárnagy 2000; 3 db. vasajtó zárnagy 400; 75 db. ajtózár kilincsel 525; 57 db. vas ablaktábla 5133,30; 111 db. ablakzár kilincsel 555; 8 db. vaskemence 960; 2 db. téglakemence 200; oldalfalak, mennyezet, padló és egyéb rongálások rendbehozatali költsége 7660. Összesen: 19 861,40; b. A kézdívásárhelyi jelenlegi járásbírósg épületének toldalékán, legutóbb román áll. elemi iskolai célra használt épületrészen: 11 db. ajtókilincs 88; 4 db. ablak zárókilincs 20; Helyrehozási, javítási, szerelési munkák 680. Összesen: 788. c. A kézdívásárhelyi kis kaszárnya épületén, melyben a román állami óvoda volt elhelyezve: 24 db. ablak üvegtábla 101,60; 15 db. ajtózár kilincsel 150; 5 db. függő villanylámpa 35; 12 db. villanyégő 18; 7 db. villanykapcsoló 14; 20 m villanyhuzal 26,60; 15 db. kulcs 30; oldalfalak, mennyezet, külső falak, valamint egyéb rongálások helyreállítási költségei 950. Összesen: 1.325,20. d. A kézdívásárhelyi járásbírósg által használt épületet a román igazságügyminisztérium bérelte. Ennek az épületnek 1939. ápr. 16-tól 1940. ápr. 15-ig terjedő időre 40 000 lej összegű lakbére nem egyenlített ki. E jevedelem után esedékes 8888 lej összegű állami adó és 1606 lej városi illeték, melyet a pénzügyigazgatóság még a múlt évben felhajtott rajtunk. Emmélfogva az így ért károsodásunk mind együtt: 50 494 lej, vagyis 1683,14 P. Összesen: 1683,14 P. Összesen. 23 657,74 P., azaz *Huszonháromezer hatszázötvenhét pengő 74 fillér*. Sepsiszentgyörgy, 1940. okt. hó 7-én.

49. HERPEI az *Emlékirat* sorsáról: „Elgondolásainkat és kívánásainkat csoportosan összefoglalva 1940. dec. 7-én terjesztettük fel PATAKY Tibor államtitkár úrhoz (61-1940/T. szám). (...) Felterjesztésünkre a következő év febr. 19-i kelettel az alábbi választ kaptuk: Magyar Királyi Miniszterelnökség 23326 Erd. M. E. II. / B. 1941. szám. Tárgy: Háromszéki székely tanalap ügyében. A 61/1940 számú kérésére értesítem, hogy a kérdésben előterjesztett ügyekben megtettem a szükséges intézkedéseket az iránt, hogy az illetékes szakminisztériumok a reájuk háruló szerződési kötelezettségeket teljesítsék. A földrendés által okozott rongálások kiutalására és a javításokra és átépítésekre, valamint a románok által okozott károk összegére vonatkozó kérés ügyében csak akkor intézkedhetem, ha ezekre vonatkozó részletes kimutatás és költségelőirányzat fog beterjesztetni. A miniszterelnök helyett: dr. PATAKY Tibor s.k. államtitkár.”

50. Szám: 18-1941/T. Dr. MÁRKUS István miniszteri titkárnak (1941. ápr. 30-án). 17 db. melléklet. Csatolva a már említett iratokon kívül

Háromszék vármegye köztörvényhatósági képviselő bizottságának 1940. évi júl. hó 6-án tartott közgyűléséről készített jegyzőkönyv hiteles kivonata. (Ez foglalja magába a Háromszéki Székely Tanalap 1904-es alapítólevelét is.)

51. Sepsiszentgyörgy, 1941. dec. hó 31-én. HERPEI János s.k. múzeumigazgató. Megvizsgáltuk, és mindent rendben találtunk. Sepsiszentgyörgy, 1942. jún. hó 19-én az Ellenőrző bizottság: dr. BARABÁS Andor s.k. dr. LÁSZLÓ Ferenc s.k. A Székely Nemzeti Múzeum Ügyvezetőtanácsa Sepsiszentgyörgy, 1942. jún. hó 20-án tartott gyűlése jóváhagyás végett előterjeszti. A Székely Nemzeti Múzeum Igazgató-választmánya Sepsiszentgyörgy, 1942. jún. hó 20-én tartott gyűlésének határozatával jóváhagyólag tudomásul vette. Sepsiszentgyörgy, 1942. jún. hó 25-én. HERPEI János s.k. múzeumigazgató. Ugyanitt: „Elkészítettük a Tanalap 1942. évi költségvetését, ez azonban teljesen bizonytalan számadatok alapján állítottat össze. Ugyanis mai napig sem tudjuk, hogy ingatlanainkat milyen mértékben tehetjük jövedelmezővé, emellett azután a kiadások közül különösen az adók mértékét nem ismerhetjük, így tehát előirányzatunkat csak a formáság szempontjából tettük meg. **I. Bevétel:** 1) Pénztármaradvány 1230,54. 2) Lakbér: a. M. Kir. Honvédségtől 22 326. b. M. Kir. Csendőrségtől 5500. c. M. Kir. járásbírószágtól 5500. d. Ref. Polgári Leányiskolától 5500. **Összesen: 40.056,54. II. Kiadás:** 1) Adókra és illetékekre 19 000. 2) Tűzbiztosítás 350. 3) Légóltalmi óvóhelyek készítése 5000. 4) Személyi kiadások 800. 5) Székely Nemzeti Múzeum segélye 2334. 6) Tanulók segélyezése 6000. 7) Irodai, utazási stb. költségek 200. 8) Épületfenntartás, tatarozás 6372,54. **Összesen: 40 056,54.**

52. SzNM Irattár 140-1944.

53. Alispán kéri a múzeumtól a tanalap kezelésére vonatkozó adatokat 1944. jan. 25-én, mert a tanalap ügyiratait a román hatóságok a vármegye levéltárából elszállították, így annak ott semmi nyoma nincsen.

54. Az eredetiben 1742–1746 - nyilván elfrás.

55. Háromszéki Kitermelési Központ; Katonai Ügyek Irodája.

56. Egyik példányt dr. KABAY Gábor és dr. BENEDEK János írta alá, másikat csak előbbi.

57. Pecset: Ministerul Justiției. Direcțiunea Juridică. A Román Népköztársaság címere, olvashatatlannal aláírás. A kivonatot kísérő 16.497/1951 sz. (1951. szept. 12.) átiratot a Sepsiszentgyörgy Rajoni Néptanács Jogi Hivatala (Sfatul Popular al Raionului Sf. Gheorghe, Oficiul Juridic) intézi a múzeumhoz (Muzeul Secuiesc). A 12.751/27.VI.1951 sz. sajtó átiratra hivatkozva küldik meg a Tanalap felhasználására vonatkozó 1949. évi minisztertanácsi határozat kivonatát, és kéri a múzeumot a végrehajtására (a tanalap javainak átengedése a helyi néptanácsoknak). Pecset: RNK, SZTÁLIN Tartomány, Sepsiszentgyörgy Rajoni Néptanács (román körirat).

Fondul de Învățământ Trei-Scaune și Muzeul Național Secuiesc (Rezumat)

Fondul de Învățământ Trei-Scaune reprezintă singura avere retrocedată vreunei comunități minoritare maghiare în perioada interbelică de către un stat vecin cu Ungaria. În urma unor tratative româno-maghiare în 1937 Fondul ajunge în administrarea Muzeului Național Secuiesc constituind o compensare a averilor românești ale Fundației GOJDU din Ungaria, solicitate de partea română. Muzeul a primit ajutoare dintr-un fond component al Fondului începând aproape

de la înființare, acum se va bucura câțiva ani de un sprijin financiar sigur și mai considerabil de pe urma lui. În perioadele când ministerele plătesc chiria imobilelor, aceasta este folosită pentru sprijinirea unor instituții de învățământ și de educație, respectiv pentru burse minoritare maghiare, ultima dată în 1949. Fondul de Învățământ este naționalizat în 1951, Fundația GOJDU în 1952, dar cazul lor constituie până azi o chestiune româno-maghiară nerezolvată.

The Foundation for Education of Háromszék and the Székely National Museum (Abstract)

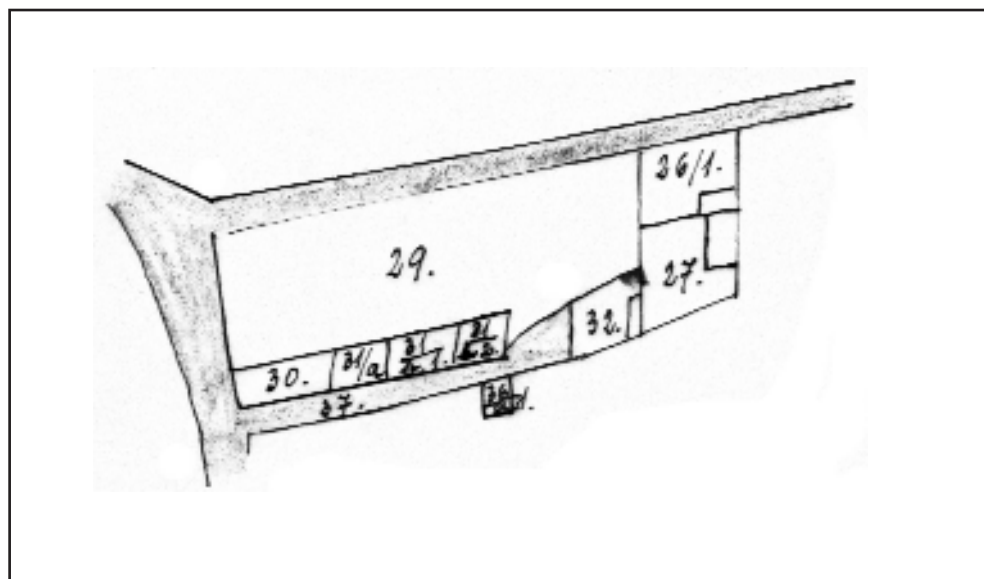
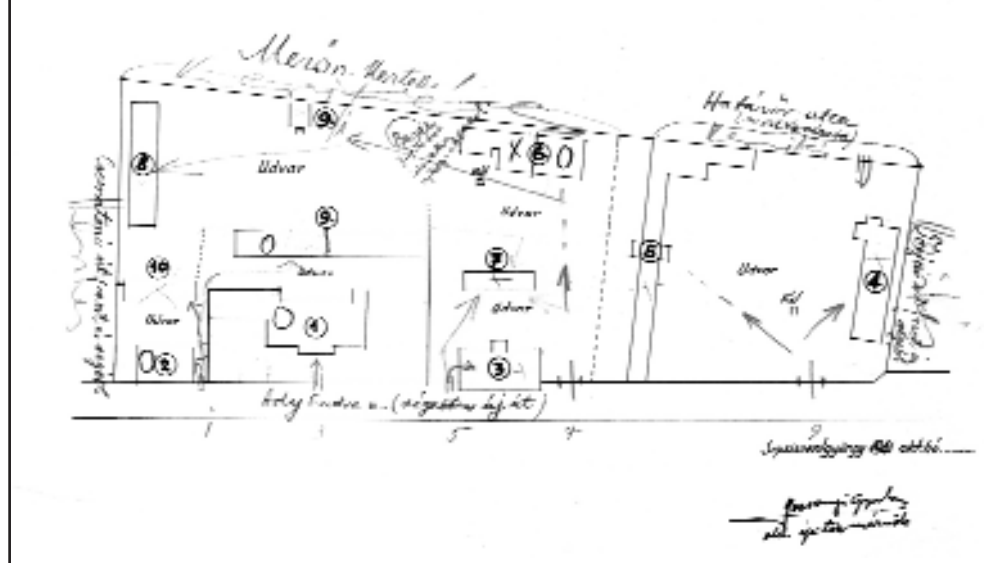
The Foundation for Education of Háromszék is the only estate that the successor state restored to the Hungarian minority in the inter-war period. In 1937, following the Romanian-Hungarian interstate negotiations it comes in the hand of the Székely National Museum as a compensation of the Romanian estate GOZSDU Foundation in Budapest. The Museum was subsidized from the beginnings from a component base of the Foundation, and now it guarantees a permanent, more considerable income. In the periods when the ministries, that used the estates, paid the rents this is spent on supporting some cultural and educational institutions as well as some Hungarian scholarships, for the last time in 1949. The Foundation for Education was nationalized in 1951, the goods of GOZSDU Foundation in 1952, but their problem is still not closed.

„Tanalap” tulajdonát képező kézdivásárhelyi épületcsoport.

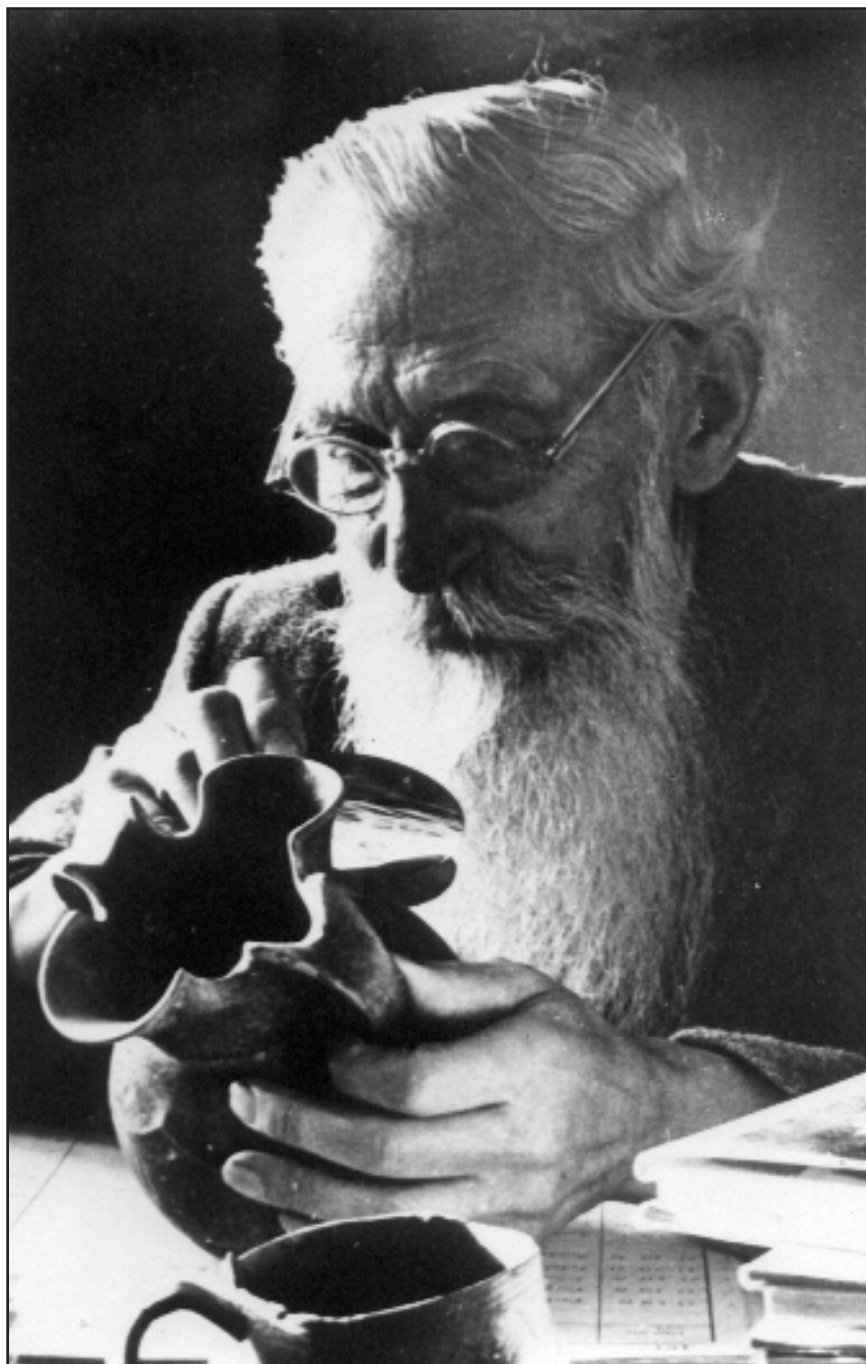
Helyszínrajz

M= 1:1000.

1. ábra Kézdivásárhelyi tanalapi ingatlanok telekkönyvi, ill. helyrajzi azonosító vázlaton

1. ábra HERPEI János Szegeden, 1963 decemberében
BALASSA Évának és BALASSA Ivánnak dedikált fénykép

